

Előretört helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3

Verebes Ernő:
A Te udvarodban

6

Orosz Ildikó
beszélgetése
Béres Mártával

14

Antalovics Péter:
Konzultáció
minden nyelven

2021. augusztus 21. IV. évfolyam 8. szám

Konzertina

vezérsers

Z. Németh István

Vissza

Amikor átkelsz a titkos folyosón,
a hajadba olyan pillanatok ragadnak,
amelyeket nem éltél kellőképpen át.
Laptop a kézben, nézed: papírsárkány.
Nyelveden a zöld tabletta immár papsajt.
Szobád templombelső, hard rock
helyett orgona szól, s bekopog hozzád
újra egy apró gyermek. Haja illatával
válík teljessé az időutazás.
És a faliórák állnak. Le nem veszik
rólad szemüket a hattyúk a tavon.
Leszakítasz egy súlyos, kövér almát,
mert megvan hozzá mindegyik fogad.
Érzed a hársfák távoli illatát, megbír
a hinta, lassan, élvezettel hajtod.
Az újságok arról írnak, béke van,
törekeny, ám annál értékesebb.
A diók nem feketék, ahogy lábad elé
hullnak. Édesanyád haja fekete még,
szemében öröm csillan. Mézédés
szőlők tányérodon. Valahol legbelül
átszellemült mosollyal alszik az Isten.

esszé

EURÓPA ELRABLÁSA

Sáfrány Attila

Érzelmi lénye páratlan hatalom birto-
kába juttatja az embert: képessé teszi
arra, hogy lelki kötődésével a szívébe
zárja azokat az egészeket, amelyekbe
testi-anyagi értelemben voltaképpen ő
tartozik bele. Amit a szívében hord az
ember, azzal lelket föltárhozó személyes
kapcsolatra lép. Bármivel megteheti ezt,

Homage to Benes Jozsef

amit szeret, azaz magáénak érez: a szü-
lővárosával, a hazájával, sőt egy egész
civilizációval is, amelyben él. Ezen a
módon Európát is szívében hordozhat-
ja az ember. Ott is kell, hogy hordozza,
mert ha nem, akkor csak testi értelemben
tartozik hozzá, lelkileg nem, szelle-
mileg is csupán az elsajátított ismeretek
szintjén, ami a szellemnek csak a legkül-
sőbb, anyagival érintkező burka.

A szívében hordozottat ha akarná sem
tudná úgy leírni az ember, mint valami
tőle kívülről. Amikor róla szól, akkor
magáról is beszél, amikor őt látja ma-
gában, akkor magát is látja benne, ami-
kor kezdi őt megismerni, akkor önmaga
megismeréséhez is közelebb kerül. Ezt a
sajátos benső tapasztalatot azon a nyel-
ven, amelyen embertársainkkal érteke-
zünk, lehetetlenség továbbadni, a tudo-
mány tárgyilagosságra törekvő vagy a
filozófia fogalomközpontú nyelvén még
kevésbé, talán a művészet nyelvi kifeje-
zőeszköze, az irodalom a maga módsze-
reivel többet feltárhoz belőle, de még ez
is csak homályban tapogatózás, legfől-
jebb érzékeltetése annak, hogy van itt
valami titokzatos és elmondhatatlan.
Egyetlen ősi, már elfeledett emberi ki-

fejezésforma, a mítosz képes közvetí-
teni az ember és a szívében hordozott
egymást kölcsönösen megtermékenyítő
egyedülálló kapcsolatát.

A modern ember nagyjából az idő-
számításunk előtti évezred közepétől
felváltotta a mítoszi látásmódot a raci-
onálissal. Ettől fogva elveszítette az ér-
telmezői kulcsot a mítoszok üzenetének
a felfogásához, újramesélheti azokat, ha
akarja, gyönyörködhet a homályon is
átsejlt művészi szépségükben, de mon-
danivalójukat már csak racionális úton
képes megközelíteni, ami csak részleges
megértés lehet.

Bármennyire hiányos is ez a mód-
szer, Európa megértése kapcsán a to-
vábbiakban mégis erre teszünk kísér-
letet. Mi már másként nem tudunk ta-
nulságokat levonni a mítoszok üzenete-
iből, hacsak egyszer vissza nem térünk
a több ezer évvel ezelőtti látásmódhoz.

Megfogható a megfoghatatlanban

A mítoszokban titokzatos módon olyan
emberhez és mához szóló örök üzenetek
fogalmazódhatnak meg, amelyek útjel-

zői lehetnek az életünknek és az alap-
kérdésekre válaszokat kereső elbeszé-
lésmód ezen ősi formájához nyúló kö-
zösségnek. A mítosz elbeszélése az időt-
lenség öröklétéig vezet vissza a mitikus
emlékezetet, az embernek e sajátos ké-
pességét, amelyet csakis magába fordul-
va, a benne honoló, végtelennel érint-
kező öröklét-tudaton keresztül idézhet
föl gondolatilag, a közösség, a törzs, a
nép vagy a civilizáció éltető lényegével
azonosulva. A mítoszi emlékezet nem
hagyományos értelemben vett vissza-
emlékezést jelent. A mítosz nem a meg-
történt földézés, hanem a földézés
megtörténe. Az időtlenségből buk-
kan föl az elbeszélés jelenvalóságában.
A mítoszmondó hidat képezve az örök
és a mulandó között, időn kívüli néző-
pontból szemléli az időbeli történe-
ket. Ezzel a sajátos kiindulással magya-
rázható, hogy a mítosz képes az idő leg-
végső alakzatait is elvezetni hallgatóját:
láttatni vele a kezdetek kezdetét, azt a
sarokpontot, ahol a közösség, a gondo-
lat, a civilizáció – a teremő gondolat
által megszülvén – világi valósággá lett.

folytatás a 2. oldalon

esszé

Sáfrány Attila

Ebben a kezdetpontban a mítosz rejtelseiben elmerülő nemcsak a múltat, vagy nem is annyira a múltat szemlélheti, hanem sokkal inkább a jelent és a jövőt: a teremtő gondolat érintkezve a világra jött rendeltetésébe, életküldetésébe is bepillantást nyer, s ez a közösség tagját, az egyes embert a jelen valóságára ébreszti és a jövő felé vezérli. A mítosz nem múltba nézés, épp ellenkezőleg, ösztönzés a jelen megélésére és a jövő keresésére.

A görögök által elbeszél, Európa elrablását elmesélő civilizációs mítoszra is érvényes ez a megállapítás. A nyugati kultúrkör életküldetéséről, a jelen gondolataink és cselekedeteink általi valóságossá tételéről és a jövő jelenné változtatásáról szól ez az időtlenségből fölbukkanó elbeszélés.

A mítosz emberhez szóló teljes üzenete a ráció nyelvén nem fejthető meg. Hagyományos értelemben nincs is olyan világos üzenete, mint a nyelvnek, mert a célja nem az ismeretközlés, hanem a rádöbbenés, a megvilágítás. Az ébresztés műfaja ez, ami képekben fejezi ki magát. A képek pedig pontosan úgy közvetítik a mondanivalójukat, mint az álmok: a szívben hordozott személyhez szólóan és jelképekben szóval meg bennünk. A személyhez szóló tartalom akkor nyilatkozhat meg üzenetértékkel, ha magunkban látva a mítoszi képeket, lényünk legmélyebb mélységébe engedjük az elbeszél tartalmát, ez a mítoszfajító művelet azonban egy teljesen egyedi, pusztán csak nekünk szóló, másokkal nem megosztható fölismerést szülhet. A rádöbbenést és az elme megvilágítottságát megélni lehet, megosztani nem, legföljebb átmesélni, s ez ugyanolyan, mintha a fájdalomról szólnék: elmondhatom a legszemléletesebb kifejezésekkel, hogy mennyire szörnyű és elviselhetetlen, embertársam attól még nem fogja át érezni azt, együttérezni velem is egyedül a saját fájdalomról szóló tapasztalatai alapján lehet képes.

A mítosznak egyedül a jelképi üzenete az, ami közvetíthető. A képek sora allegóriaként fölfogva már racionális módon értelmezhető. Csakhogy a mítosz nem allegória, eltorzítjuk a mondanivalóját, ha egyenlőségjelet teszünk a kép és a racionális magyarázat közé, azt sugallván, hogy ez a kép ezt jelenti, az a kép pedig azt fejezi ki. Ennek ellenére az allegorikus, jelképi üzenet az egyetlen racionális gondolkodással megragadható, magyarázat formájában közvetíthető eleme a mítosznak, ezért ha racionális

látásmódú emberként mindenképpen meg szeretnénk valamit érteni a mondanivalójából, akkor egyedül ez a lehetőség áll rendelkezésünkre. Eközben azonban mindvégig tudatában kell lennünk annak, hogy az allegóriafejtés csak egy csökevényes, torzult továbbadása a mítosz lélekhez szóló személyes üzenetének, a magában hordozott önközlésének benned.

A módszer ősi, már az ókori görögök és a rómaiak is alkalmazták a jelképfajító módszert ezeknek a már számukra is homályba burkolózó ősi történeteknek a magyarázatára. A mítoszi elbeszélésben nemcsak a képek, hanem a nevek is jelképi üzenettel bírnak. Az ókori gondolkodás szerint ugyanis a név viselőjének a lényegét fejezi ki.

A civilizációpusztító ősellenség

Európa elrablásának a civilizációs mítoszáat mindannyian ismerjük. Zeusz bika alakjában elrabolja Európát (Európét), a föníciai királynőt, és Kréta szigetére viszi, ahol nászt ül vele. A nászból három gyerek születik: Szarpédón lükiai király, aki Krétából Kis-Ázsiába vándorolt, és a trójai háborúban a görögök ellen harcolt, Minósz, a törvényhozó, aki halála után a holtak egyik bírja lesz, és Rhadamanthüsz, az igazságos, aki az elíziumi mezőkön uralkodik. Európát ezután Zeusz a helyi (krétai) királynak adja, hogy vegye feleségül. A kiválasztott történetesen a csillagokról kapta a nevét, Aszteriónnak hívták. (Minósz bikától nemzett fiának, Minótaurosznak is ez volt a kevésbé ismert neve.)

Az elbeszélés asztrológiai utalásai nyilvánvalóak. Erre figyel föl Ovidius is, aki a római ünnepekről szóló művében a Bika csillagkép aitiologikus, eredetmagyarázó történeteként értelmezte a mítoszt. Ez azonban még jelképfajító magyarázatnak is túlon túl kevés.

A Bika csillagkép a nappályán a nyugati égtájhoz köthető. A mítoszi látásmód aranyászórú csodálatos állatként írja le, amelynek a fején mint holdsarlók ékeskednek a szarvak. Ez a bika tehát egy napállat. Amint arra Baktay Ervin is rávilágít, a bikához kapcsolódó kultuszok is a napkultuszhoz kötődtek. Jankovics Marcell Hétraklész próbatételei kap-

csán, amelyek egyike a krétai bika befogása volt, a szilaj eső- és viharistenekkel hozza kapcsolatba a bikát. Az Európé elnevezést Kerényi Károly a görögből tágszeműnek vagy szélesarcúnak fordítja, s az elrabolt királynőnek, valamint anyjának az ábrázatát a holdhoz hasonlítja. Európa, a nyugati civilizáció ősanja tehát holdarcú nő. A hold az éjszakát uraló égitest, és az éjjel égtája a napjárás szerint az észak.

A mítosz racionális nyelven közvetíthető üzenete szerint tehát a nyugati – a földtekén való elhelyezkedése szerint valójában északnyugati – kultúrkör teremtő gondolatában az atyai princípium napjellegű, az anyai princípium pedig holdjellegű tartalom.

A bika az akarat, az erő, a megzabolázhatatlan szilajság szimbóluma, a hold tűz nélküli, hidegen megvilágító fénye az emberi tudatnak és az értelemnek a jelképe. Közös bennük, hogy mindkettő termékenységi szimbólum: a bika a férfias megtermékenyítő erő, a havi vérzéseket irányító hold pedig a női termékenység szimbóluma. A megszületett új civilizáció, az európaiság testiségét a bika szilaj, megfékezhetetlen

akarata, szellemét a hold hűvös, megvilágító fénye uralja, élő lelkét pedig a tetterő és a gondolat termékenysége hatja át. Ezt olvashatjuk ki legalább is a mítosz racionálisan megfogható üzenetéből.

Az is kiderül az elbeszélésből, hogy a princípiumok közül melyik az uralkodó, a mítosz főszereplője ugyanis Európa, ő szüli Minósz királyt, aki törvényhozóként megalapítja azt a civilizációt, amelyben Európa bölcsője ringott. Zeusz főistenként is csupán mellékszereplő ebben a történetben, megtermékenyíti Európát, mert úgy illő, hogy isteni akarat, végtelenből jövő gondolat nemzze a civilizációt. Szintén Zeusz az, aki isteni bölcsességével meghatározza, hogy az új kultúra szülőhelye Kréta szigetén legyen. Dolga végeztével máris visszatér az emberek számára elérhetetlen szent hegy, az Olümposz ködbe burkolódzó isteni magasába.

Az európaiság ismertetőjevei tehát a mítosz szerint is az, ha az értelem uralja a vad akaratot, ha a szellem irányítja a testet, és ha az értékek fölébe rendelődnék az önző érdekeknek.

A Krétához fűződő mítoszok legismertebbike arról is tájékoztat, hogy mi történik akkor,

ha az alárendelt princípium (a bika) kerül a fő szerepébe. Ebből születik a Minótaurosznak nevezett, labirintusban tévelygő, kiutat nem lelő bikafejű szörnyeteg. Mit jelképez ez az emberevő szörny? Azt, amikor a vad akarat, a mohó vágy uralja az értelmet, a test akarata a szellem szándékait, és azt az állapotot, amikor az önző érdekek fontosabbakká válnak az erkölcsi és kulturális értékeknél. A labirintusban tévelygő bikaember Európa pusztulásba vezető útjának a szimbóluma, a civilizáció önnönmagában hordozott ősellensége. Ezt az értelmezést támasztja alá, hogy Minótauroszt az athéni görögök egyesítőjének, egységes államba szervezőjének, Thészeusznak kell megölnie. (Kréta, azaz a minoszi civilizáció után a görögség, azon belül is mindenekelőtt Athén az európai civilizáció megszületésének második központja.)

Úgy látszik azonban, hogy Minótaurusz újjá tud születni, Európa ugyanis, amióta elhagyta hitét és szellemi tartását, azóta bikafejű szörnyként viselkedik: vad akarások, mohó vágyak és a testiség rabjaként. Ezzel Európa önpusztító szörnyét szülte újjá önnönmagában. (2011, 2021)

Álom arról, ami jön

A TE UDVARODBAN

Verebes Ernő

Levél Fennebbvalónknak

A régen magunk mögött hagyott, homályos időszakok a megérkezés reményének korszakai voltak. Ma sem feledhetők, még élnek bennünk, magyarokban. Gazdagítanak, kétségbe ejtenek, büszkévé tesznek, gondolkodásra, küzdésre készítenek bennünket. Igen, mintha gyengélkedők lettünk volna időről időre, mégis, általad felismerve és felemelve, a szabadság útjára léptünk. Azóta már tudjuk: sokkal többet kaptunk, mint amit elvesztettünk. Jelenléted, tanítással felvértezett törődésed gyógyított meg minket. Olyan remény jutott nekünk osztályrészü, mint amelyet egy újszülött kaphat, amikor a világ legfontosabb lényeként megszületik. Amikor csak ő van, mert ő lett abban a pillanatban, és mindenki azt akarja, hogy legyen.

Ilyen biztonságban érezzük magunkat a Te udvarodban.

A köszönet a pillanaté, a hála életfogytig tart. Sőt, a felmenők által azon túl is. De még inkább hálások vagyunk Neked a pillanatokért: lélegzetvételünkkel beosztott életidőnkért; amelyeket immár egyenként felismerünk, köszönhetünk, és talán a legnagyobb szabadságunk is pont ez nekünk.

Hihetjük, hogy a folyamatos háborúzások után felülhe-

tünk egy hazafelé tartó vonatra? Hogy most valami új kezdődik, és újjászületik a világ? Amit tudunk, hogy ez most is csak rajtunk múlik, általunk történhet. Általad viszont teljes lett egy bennünket megerősítő, itt tartó szándék, és mi, mint ennek az akaratnak a részesei, mintha látóbb szemmel néznénk szét magunk körül. A mozgás élménye, a létezés pillanatainak sorjázása dobol a fejünkben ilyenkor, miközben nem történik több, mint amennyit egy ember nap mint nap megtesz azért, hogy ne csak fennmaradjon, de észre is vegye, hogy él.

Mégis, azok a dolgok, amelyek minden felett állnak – a Te hiteled, a Nemzet és a Család óvó ereje –, nos, ezek tesznek minket avatott utazókká, tartalmas túlélőkké, téged pedig, számunkra, Valakivé. Eszmélésünk óta ismerjük egymást, és ez a tény különös bizalmat feltételez. De furcsamód mégsem elég ahhoz a felfedezéshez, amit csak akkor tehet meg valaki, ha *saját valótlanágodban* ismer fel téged. Nagy áldás ez, mi tagadás...

Ki vagy te? Kimondani sem merjük...

Mert amíg múlik lassan a világ dicsősége, így vagy úgy, de Neked címezzük fohászaikat. A köszönet véges, a hála végtelen. Hisz ott voltunk, és láttuk, hogy léteznek olyan támaszok,

Aranykor

amelyek akkor is állnak, amikor éppen nem támaszkodik rájuk senki. A kutakból akkor is folyik a víz, amikor nem hajol föléjük senki. Ennek felismerése mindennapi megvál-

tásaink részévé vált. Ezért oly fontos nekünk, hogy a világon vagy, és hogy a mi világunk rajtad áll, és az is jó, hogy ilyen vagy, amilyen – általunk, mert önmagad által.

Így létezel Te számunkra akkor és nem csak akkor, amikor lehetőséget adsz arra, hogy minden eljövendő jelenné válhasson – még egy jó ideig... Ámen.

novella

ANYÁM NŐVÉRE

Szép szőke asszony volt anyám nővére. Magas és harsány. A keze mindig gondosan körömlakkozott, a frizurája is olyan, mintha épp abban a pillanatban lépett volna ki a fodrászszalonból.

Anyám teljesen az ellentéte volt, alacsony, fekete hajú, szerény, több nyelven beszélt, mégsem hitt magában.

– Ha én már nem leszek – mondta az anyám gyerekkoromban –, akkor a nővérem fog vigyázni rád. Jó lesz?

Nem értettem, miért mondja ezt, negyvenéves volt, és egészséges.

Anyám már négy hónapja halott, nővére él és egészséges, itt lakik a szomszéd házban, mégsem keres bennünket, engem és a kamasz fiamat, amióta anyámat eltemettük.

– Ne legyél olyan mulya, mint anyád – mondta nekem anyám nővére, amikor kicsi voltam. Ő volt az egyetlen ember, akire anyám rábízott apámon kívül.

– Kislányom, elutazom egy hónapra. Külföldre kell mennem, továbbképzés. Tudod, ez munka, nem mondhatom azt, hogy itthon maradok – mondta anyám.

Én nem értettem, mennyi idő az az egy hónap, épp Farkas Bertalant lőték az ürbe, az óvodában mindenkinek lett lemezes holdrakétája, nekem is. Az érdekelt.

– Apáddal, aztán a nővéremmel leszel. Meg kell értened, apa sem maradhat el olyan sok időt a főiskoláról – mondta anyám.

És én megértettem. Apával repült az idő, mindennap cukrászdába mentünk.

– Le fogunk menni a vidéki rokonokhoz – mondta anyám nővére. – Ott hagylak, legalább tanulod az önállóságot, egy hét múlva érted megyek. Ott lesznek az unokatesóid, jól ellesztek.

Az unokatesók fiúk voltak, és nagyok. Tudtak magukra vigyázni, én nem. Annyi sárgabarackot ettem, amennyit csak bírtam, a hét többi eseményére nem emlékszem, csak arra, hogy irgalmatlanul fáj a hasam.

– Gyere, kimegyünk anya elé a reptérre – mondta apa.

Lelkesen készülődött, egy csokor virágot szorongatott. Végre hazajön.

– Hát te meg hogy nézel ki? – kérdezte anyám, amikor meglátott. – Sápadt vagy, a hajad is összevissza, látszik, hogy apád csinálta a frizurád.

Nem mondtam semmit, a sárgabarackokról különösen nem. Csak szorongattam a lemezes rakétámat.

– Mi van, megnémultál? – folytatta anyám. – Nem volt jó a nővéremnél? Amikor multkor elutaztam, akkor legalább azzal fogadtál, hogy miért mentél el. Most ez sem jár?

– Hagyd már a gyereket – mondta apám. Ilyenkor mindig „a gyerek”-ké változtam, név nélkül.

Sok-sok évvel később, már a fiam volt óvodás, gondoltam, meglepjük anyámat egy-egy csokor virággal anyák napjára. Egy kis csokor volt a fiam kezében is. Becsöngettünk anyámhoz.

– Hát ti? – kérdezte.

– Boldog anyák napját! – mondtuk kórusban.

– Hát, ezt igazán nem kellett volna – mondta anyám. – Tudod, melyik anyák napjám volt a legszebb? Amikor te egy hónapos voltál, nem tudtál virágot adni, és akkor a nővérem becsöngett egy csokor virággal. Ez a mostani ahhoz képest semmi már.

Többet nem vittem anyámnak virágot anyák napjára.

– A nővérem, a nővérem, a nővéremet akarom! – ismételtette anyám, amikor először bekerült a kórházba.

– Anya, azt mondta a nővéred, nem jön be. Nem szereti a kórházi hangulatot, meg kell értened. Én és az unokád jövőnk – mondtam én.

Hívott egy nap anyám nővére. Anyám ekkor már újra a kórházban volt, csak feküdt, beszélni nem tudott, csak bólintani és sírni, vele voltunk mindennap a fiammal.

Tóth Eszter Zsófia

– Klárikám, ma, amikor mentek be a fiaddal anyádhoz, arra kérnélek, hívjatok fel a kórházból. A fiad olyan ügyes ezekben a műszaki dolgokban, hangosítsa ki a telefont, hogy hallja a húgom, amit mondok. Hátha az én hangomra magához tér.

Így tettünk.

– Húgocskám – harsogott anyám nővérének a hangja bele a kórházi csendbe. – Gyere haza, várlak a húslevessel!

Anyám nem moccant, még a szemét sem nyitotta ki.

– Na, Klárikám – hívott anyám nővére egy fél óra múlva. – Mit csinált anyád, amikor a hangomat hallotta?

– Kinyitotta a szemét – mondtam én –, és mozgatta a kezét.

– Jól van, haza fog jönni – mondta a nővére.

– De ha mégsem – mondtam én anyám nővérének –, ugye mellettünk leszel majd? Te vagy az egyetlen ember, aki ismert engem kisgyerekként.

– Persze, Klárikám, ez csak természetes. Mesélek majd neked, mindig.

De nem hívott, nem keresett, pedig eltelt már négy hónap anya temetése óta.

Ma láttam anyám nővérét, ahogy elindult a szomszéd házból, húzta maga után a kerekese bevásárlókocsit. Nem mentem oda hozzá.

LEPKEHAL

A kortárs orosz irodalom jelese, Ljudmila Ulickaja írja: „Erős kötődésem a tárgyakhoz – életükhöz, lokális vonatkozásukhoz, születésükhöz és halálukhoz – ahhoz vezetett, hogy egy régi cipősdobozba bepakoltam mindent, amitől nehéz volt megválnom...” Az idézetben kimondatlanul is benne van, hogy a más szemében csak kacatnak minősülő tárgyak azért fontosak, mert emlékeztetnek hajdanvoltakra, élethelyzetekre.

Olyan ember lévén, aki szintén nagyon kötődik a tárgyi valósághoz, számomra felfoghatatlan, hogy mások miért váltanak állandóan újabbakra: új ruha, új telefon, új bútor, új autó... csak azért, hogy az újnál is újabb legyen. Igen, ők már a fogyasztói társadalom gyermekei. Míg nekem meg jó a régi. Csak szakadásig tartson!

Gyakorlatilag mindenhez ragaszkodom: tollhoz, jegyzetfüzethez, papírvágó késhez, mázas cserépszívhez, apró kegyszoborhoz, karosszékhez, írógéphez... Még akkor is így van ez, ha már nem sok hasznukat látom. Valahogy biztonságérzetet sugallnak. Tudom, mire voltak jók, melyiket mikor, kitől kaptam, vettem... Az otthonosság fontos kellékei, számomra legalábbis.

Használok és gyakran nézegetem a birtokolt tárgyaimat. Mindöjükhöz valamilyen történet tartozik. Hozzáad értékükhöz. Furcsa jószágok, felemásak, töröttek, olykor páratlanok, de nincs szívem megválni tőlük. Filléres emlékek. Bródy János meg is énekelte őket!

Ott lapulnak a polcokon, fiókokban, rekeszekben, táskák mélyén. Ha csak egy doboznyi volna belőlük!

Néha megfeledekzem egyikről, másikról. Aztán micsoda öröm újra felfedezni az elveszettnek hitt darabokat. Rájuk találni, akár egy kedves, régi ismerősre. Főleg kétlakiként jelent sikerélményt az elkallódottnak hitt akármilyen meglelése!

Van, amit Kartalon keresek, közben Magyarokizsán van. No meg fordítva. Tisza-parti otthonunkban matatva jut eszembe, hogy egy korábbi alkalommal elvittem az épp akkor hiányoltat, mert másutt volt szükségem rá.

Történeteimmel is így vagyok: ha Galga menti kell, noná, hogy bácskai jut eszembe. Örökbecsű, kézzelfogható limlom mégis leírtan lesz belőlük. Ami sem ez, sem az. Olyan, mint a lepkehal!

Lepke

Kerékpárt tolt. Lassan, komótosan. Egy nagy, fekete, gondosan rendben tartott férfibiciklit. Megbecsült jószág. Festése ép, lánc olajozott. Az ülés rugói alatt apró szemű, fémesen csillogó láncon átfűzött, kissé ormótlan lakat lógott. A csengőt a kormányról egy íves fémkarral lehetett megszólaltatni. Furcsa szerkezet volt. Az első kerék gumijára hajolt rá egy apró, rugós kerék, az hozta működésbe. Inkább kattogva berregő hangot adott, semmint csilingelt. Zajára a gyalogosok általában félre is álltak. Sőt, a különös hang miatt sokszor bamba képpel néztek utána. Ezen mindig jót mosolygott a bajsza alatt.

Most a vásártér felé tartott a kora délelőttben. Vasárnap volt. Mindenütt sok ráérő ember. Alig tudott haladni.

A kocs úton sem volt jobb a helyzet. Ott szekerek, motorkerékpárok, néhány autó, no meg széles platójú tehergépkocsik araszoltak. Sok dudaszó hallatszott. Megriadt lovak ágaskodtak. Lassan lépdelt. Hol a fal mellett, hol a gyalogjárda szélén próbált előrejutni.

Az útba eső artézi kútnál megállt, hogy szomját oltsa. Óvatlan volt, kezéről papucsára csorgatta a vizet. Ez bosszantotta. Noha nem volt már éppen fiatal – későn nősült, a rokonság azt hitte, öreglegény marad –, a külsőre még mindig sokat adott. Most egy legyintéssel nyugtázta, hogy a makulatlanság immáron odavan.

Pedig azzal indította a reggelt, hogy gondosan megborotválkozott. Szertartásos művelet volt. Először is, kivitte a hokedlit az udvarra az eperfa alá, amire rátette az esti nagymosdás után a kerítés oldalának támasztott, fehér, mázas lavórt. Vízet öntött bele egy pléhkanából. Aztán kihozta a szappant, kis talkában. Még egyet fordult. Apró, rá-mázott, fali tükör, ecset, borotva és egy régi, kiszolgált nadrágszűj darabja volt a kezében, amikor kijött. A tükröt a fa törzsébe ütött szegre akasztotta. Aztán a szűj egyik végét a kerítés lécebe. Megfeszítette kissé, és gondosan kifente a csontnyelű borotva pengéjét. Az él milyenségéről egy darab újságpapír elemzésével bizonyosodott meg.

Az ecsetet a lavórba mártotta, majd a talkában lévő szappant körkörös mozdulatokkal habosította. Az állat kezdte szappanozni. Aztán gondosan körbejárta az ecsetet a bajsza körül. Onnan a füleig húzta a fehér habcsíkot, végül a nyaka következett. Épp csak pár percet várt, hogy a szappanhab megpuhítsa egész hetes borostáját. Aztán nekilátott: arca jobb és bal fele, nyaka, majd az ádámcsutka, álla, végül az orra alá ért. Az volt a legkényesebb része a műveletnek. Mivel – ahogy gyakran mondogatta – az aligbajuszt szerette, így végig kellett borotválnia az orra és a felső ajka közti részt, egy vékonyka szőröcsíkot hagyva. Ezt rendszerint úgy csinálta, hogy bal kézzel, pontosabban, mutató- és hüvelykujjával megfogta orra hegyét, és kicsit felfelé húzta, hogy a borotva éle a feszes bőrön csúszson lefelé. A pengére rakódó habot és szőrszálat olyankor nem a mutatóujjon húzta le, hanem a vállán kissé lelógó, félbe hajtott törölközőre kente. A maradékot a lavór vizében öblítette le.

Míg ezzel foglalatzkodott, odabent a ház utcai szobájában felesége kikészítette a keményített, vasalt fehér inget, fekete lajbit és a szintén fekete csizmanadrágot. Kemény szárú, lakkos csizmái megvoltak ugyan, de nyáridőben inkább fekete bársonyfejú papucsban járt.

Így most a kissé már poros papucsfejet sikerült összecsepegtetnie. Mergében feje búbjára tolt a keskeny karimájú, fekete posztókalapját. Aztán cigarettát vett elő a dózniból. Vasárnap készlet szívott. Hét közben mindig vett neki öt szálat az asszony. Hosszan fújta a füstöt, lassan, komótosan tolt a járművét. Ha ismerőst látott, jobb kezét a kalaphoz kapta, és biccentett. Általában így volt szokás férfiak között. Ez volt az adjonisten.

Megérkezett. Biciklijét a vásár peremén gondosan egy fához láncolta.

Kicsit aggódott a csengő miatt. A gyerekeket mindig az első sárhányón ülő fura szerkezet izgatta. Aztán eszébe jutott, hogy kézzel nem lehet szétcsavarani. Ez megnyugtatta.

Szokása szerint körbejárta a vásárt. Az egyik lacikonyha melletti kimérésben ivott egy kupica eperpálinkát. Aztán elindult vásárfiát venni. Sok mindent vehetett volna, de most úgy gondolta, hogy egy csattogó szárnyú lepkét visz az asszonynak.

Jó ideig keresgélt, mire egy játékárusnál talált néhányat. Nézegette őket, forgatta, tologatta, hogy hallja a szárnyak csattanását... Valahogy nem volt elégedett. Leguggolt a játékok előtt, aztán újra felállt. Megint kézbe vette egyiket, másikat. Az árus a szemé sarkából figyelte a férfit. Aztán oda-lépett, és kérdőn nézett rá. Nem szólt, csak a szemöldökét húzta fel. – Ez hal! – mondta az árusnak. – Lepke! – válaszolt az. – Látott már olyan halat, aminek szárnya van? – mordult rá. – Hát, sok mindent láttam már, de pikkelyes-kopolyús lepkét még soha! – Az a pávaszem. Van olyan, hogy pávaszemes! – gyözködte a kételkedő. A vita miatt vagy a nyár hevétől, de az árus feje lassan ellilult. – No, viszi vagy sem?!

Végül is megvette. Hazafelé már karikázott. A vásárolt portékát pedig a csomagtartó rugós pántjával fogatta le. Felesége a kapuban várta. Kissé körülményesen szállt le. Elsőre tulajdonképpen csak letette a lábát. Széles mosollyal nyomta az asszony kezébe a színes jószágot. Aztán huszáros láblendítéssel leugrott az álló kerékpárról. A kontyos menyecske kissé meglepetten nézte az ajándékot. – Ez hal! – mondta a biciklit toló urának. – Lepke! – válaszolta az.

Hal

Ült. A kertben, fák hűvösében. Újságot olvasott. Szemüvege az orra hegyére csúszott. Szemöldökét összevonta. Kicsit görbe háttal, némileg előrebukva olvasott. Lassan közelítettem feléje. Óvatosan, mint aki nem tudja eldönteni, hogy zavarja-e a másikat a jelenléte, vagy sem.

A délutáni csendben levél sem mozdult. Valósággal megrekedt a levegő. Kicsit tanácstalanul álltam előtte, és mintegy köszönésképpen megszólítottam. – Olvasol? – motyogtam magam elé a szót. – Ja! – mondta ő, miközben egy pillanatra rám nézett, majd újra a lapba temetkezett. – Érdekes? – telepedtem melléje egy sámlira. Mindössze ennyi volt kint: egy szék, egy sámlis és egy lécváz asztal. Maga a megtestesült puritánság. Se terítő, se ülőpárnák, csak a sima fafelületek. A szék és a sámlis magassága miatti szintkülönbség tovább növelte zavaromat. – Igen! – válaszolt, és közben lapozott.

Csendben kuporogtam mellette, néztem a nyári kertet. Pár alma-, egy szilva- és mellettünk meggyfa, kergéből kifordulva. Kissé távolabb mogyorókrok. A nap fényfoltokat rajzolt a fűbe. Nemrégien kaszállhatták le, mert alig volt pár centis. Szemlélődés közben azon gondolkodtam, hogy tulajdonképpen miért kerestem meg. Meg azon is, hogy miért délután, amikor számtalanszor említette, hogy délutáni magánya szent és sérthetetlen. – Teee... – húz-

Klamár Zoltán

tam el a szót, abban a reményben, hogy végre leteszi az újságot, felém fordul, és kérdőn, várakozón rám néz. Nem ez történt. Kurtán, a foga közt, egy újabb igent préselt ki, amit hozzám hasonlóan elnyújtott. Ez annyira meglepett, hogy percekre elhallgattam. Majd belefeledkeztem a nézelődésbe. A lombokat figyeltem. Aztán a levelek között felfedeztem egy halat. Alig hittem a szememnek. Csak úgy, szinte észrevehetetlenül ott lebegett az ágak és a levelek között. Már úgy volt, hogy felállok, és közelebből is szemügyre veszem, amikor hirtelen újra megszólalt: – Íííííí? – közben megizzent a papír a keze között. – Parancsolsz? – kérdeztem vissza, és a haltól elfordulva ránéztem. Ő viszont továbbra sem nézett rám. Talán nem is figyelt, vagy ki tudja.

Bámulatosan tudott szöszölni. Úgy tenni, mintha... Látszólag. Úgy, mintha a környezetéről tudomása sem lenne. Egy régi emlék jutott eszembe, vizsga közben történt. Együtt ültünk egy bizottságban. A jelölt szenvedett, motyogott, elvesztette a fonatát. Ő, miközben elnökölt, valami kéziratot javított. Ettől a vizsga idején lassan mindenki zavarba jött. A kínos csendben, csak úgy javítás közben, egy félmondat erejéig folytatta a vizsgázó feleletét. Majd hozátette: – Ezt akarta mondani?

Mi tagadás, most én voltam zavarban. A látszólagos nem figyelése ropant fárasztóan hatott. Valójában már nem tudtam, miért kerestem meg. Sőt, hirtelenjében azt sem, hogy látogatásom szakmai vagy baráti. Esetleg mindkettő. Jegyzeteimet menet közben, jó szokásomhoz híven, elhagytam valahol. – Szóval... – fordultam feléje, ám ő egy újabb lapot hajtott át éppen. Aztán feljebb tolt a szemüvegét, és megint belefeledkezett az olvasásba.

Némaság ült közénk. Újra a kerti csendben mozdulatlan lombokat bámultam, meg a köztük csillogó halat. Ekkor váratlanul megszólalt. – A halakat Ági kapta vagy vette, s úgy gondolta, a lombok közt jó helyük lesz! Télen-nyáron ott vannak, damilról csüngnek alá. Kielégítő a válaszom? Hiszen ezt akartad kérdezni, nem?

Hirtelen majd leestem a sámliról, olyan meglepő volt a kinyilatkoztatásszerű magyarázat. Lassan felé fordultam. Szája sarkában kis mosoly ült ugyan, de továbbra sem nézett rám. Sőt, újra az újságba temetkezett. Valahogy úgy, mint a vizsgán a kézirat javításába.

Üldögéltem még egy keveset az egyre kényelmetlenebbé váló alkalmatosságon. A csillogó, mázas cseréphalat néztem. A többiek, már ha voltak, valahol a lombok között rejtőztek.

Felálltam. Kicsit megmozgattam elmacskásodott izmaidat. Azt hiszem, halkan köhintettem is, hogy magamra vonjam a figyelmét. Az eredményt tekintve erős kétséges győőrték. Végül sikerült egy értelmes mondatot kipréselni magamból: – Jót beszélgettünk! – néztem rá. Kinézett a lapból, összehajtotta, felállt, kezét nyújtott. – Jót! – mondta búcsúzóul.

Komótos léptekkel ballagtam a kertkapuig. Visszanézve láttam, hogy már újra a lapot bújja. Messziről úgy tűnt, a cseréphal éppen a vállán ül.

vers

Lázár-Szűcs Anikó

Önképek

Mit szólnál,
ha az igazat írnám rólad?
Szomjad
becsusszan a repedésekbe a falon –
ott marad.
Követel.
Vers akar lenni,
de üvöltésnek ad hangot.
Cowboy lenne,
popsztár,
fény.
Árnyékot kavar
a szemed sarkában.
Más város lakosa.
Valaminek császára.
Arcokban él,
görbe ikerszempár
szikrájában,
kezem Rómájában,
félresikeredett ifjúságom
Amerikájában.

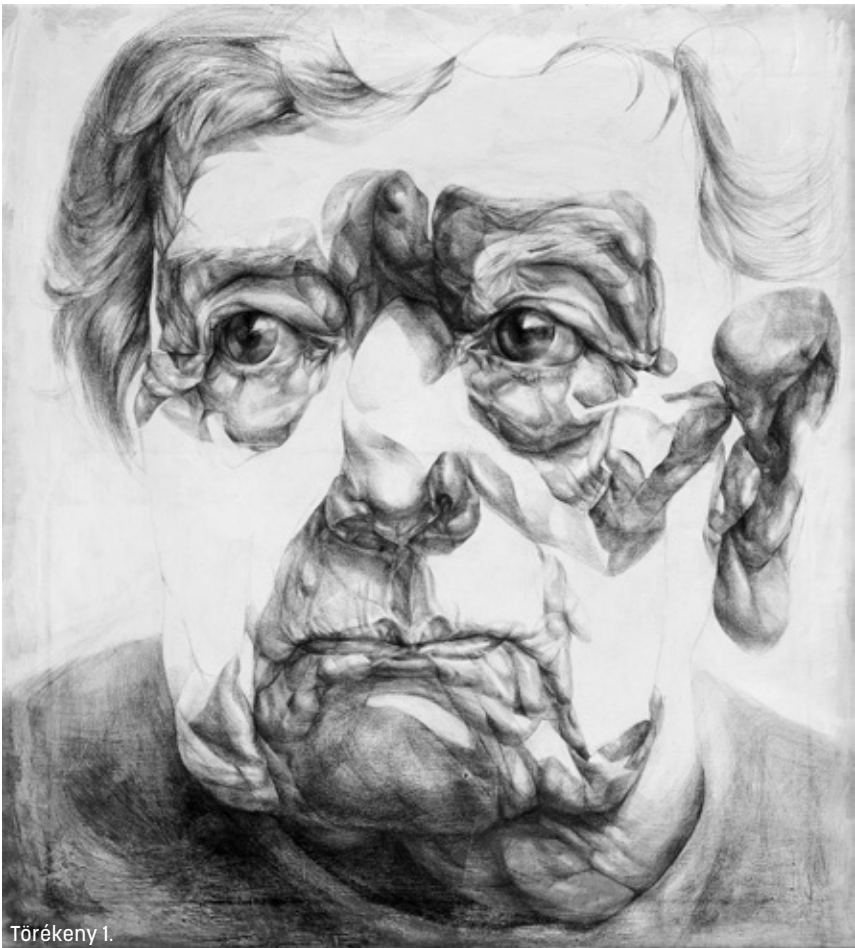
Üríted az üveged,
elveszítesz arcot, harcot,
bórdzsekibe csusszansz,
benzint locsolsz,
és vöröset égsz,
égetsz.

Betartom végre szavam –
a világot adom neked,
vagy egyik országát –
égeted.

Szeretném,
ha tudnád,
az élet azért megy tovább.
Új gondjaink a régiekre
hajtják fejüket.
De ma este
gyengédek lehetnénk –
a kép a tükörrel utazhatna
valahová,
bárhová.
A világot adtam.
Ma este
találkozhatnánk
valahol a tükörkép és a forrása
között,
a szégyen és
ami azt követi
között.
Csak hogy megpróbáljuk –
hogyan megszegjük a szabályokat,
amiket íratlanul
írtunk,
és eddig betartottunk
a lángok között.

Valahol reggel
9 és 10 között

Kiszerettem belőled
Visszautaztam a több évvel
ezelőttbe
amikor nem töltöttem ki napjaim
nem voltál gondolataim
fő tárgya
Lehet kenyeret kentél éppen
Rád néztem
és felismerhetetlen lettél egyszerre
(majdnem sikoltozni kezdtem
hogyan
ki ez az idegen a konyhában)
Leejtettem a kést
de nem féltem már
idegen-tőled
Csak megfordultam
és becsuktam az ajtót

Törékeny 1.

Ki vagy te

Akkorát csapsz
az asztalra,
hogyan bennem török össze valami
Izom rándul
Meginog
elegáns magas sarkúba
bújtatott
harisnyás lábam
Egy tizedmásodpercenyre
megállok,
ha mellettem
mész el
váratlanul
Leszek én a gyerek
vagy a kételtű,
ami vízben,
de víz nélkül
sem leli helyét

Már tudom, mi
lesz a vége,
antiklimaktikus
semmibe torkollik
minden
bennem játszódó
verziója ennek
Nem most tört össze,
már minden
régén romos

És nem jössz,
ha azt mondom,
gyere, na

Vízpartok és emberek 1.

Álmomban

Álmomban
r e m e g t e m
kezdem feléd tartott
oda is ért
végül
de ezer rezgés hulláma
hatolta át
érkezés közben
A levegőé volt
oly sokáig
míg csak a tiéd nem lett
Milyen magányos az érintés
mielőtt célba érne
Vagy elkíséri a gondolat
az érzés a gondolat mögött
a momentum
a löket
a sóvárgás
a szomj utánad
mielőtt beléd fulladnék
Mennyi titkot burkol
az a terhes pillanat
érkezés közben

Palimpsest

Minden reggel
néma szavak tátognak
helyetted és veled
Minden mondat helytelen
Félreérthető
Félreértett
vagy még az se –
mert valamennyi értelmevesztett
teljesen
és süket fülre hull
vak szem elé kerül
az újra és újra átírt
tested –
morzsolódó
halovány papír
tested –
gyújtós lesz
a télen
Könnyen elég
Addig él csak

Szögi Klaudia

every 60 seconds in
africa a minute passes

kell néhány sor arról hogy csöpögött a csap
valami idegesítő hang kitölti
a még idegesítőbb csendet
vagy ha valami szebbet akarok mondani
a beszűrődő utcai lámpa fénye
sárgára festette a szobát
mint régi könyv elszíneződött lapjait
én meg úgy néztem ki tőle
mint egy epebajos gyerek
figyelsz vagy túl hosszú vagyok?
az öledbe fészkelnék
ha lenne ott nekem hely
hogyan ott mit csinálnék
rád bízom.

kowalski, analysis

ha majd egyszer megtanulom helyesen
akkor nagyon jó leszek
egyelőre mosolyogsz rajtam
még van mit tanulnom
van hová fejlődnöm
néha odaengedsz az asztalodhoz
ahogy megjósoltad
nekem túl magas
zárójelekbe rakok néhány sikolyt
figyelő tekinteted alatt
azt mondom megvédsz
zárójelbe raklak téged is
te bezársz engem
mosolyogj bébi
nem mondom hogy mennyire
utálom ezt a szót
mert azt is be kellene zárnom
hogyan lényeg ne maradjon
csak annyi
most már tökéletes másolat vagyok.

Törékeny 2.

call luigi

néha már inkább becsuknám
a lelki szemeim annyira
zavar a távolság
egy nagy örvényből hogy
rántsam ki magam
éljek a mának és legyek önmagam
nem magam elől rejtőzöm el
csak nagyon unatkozom
életre kelt szimuláció
fogod a kezem míg írok.

interjú

MEGHÓDÍTHATJA A MAGYARORSZÁGI MOZIKAT A VAJDASÁGI SZÍNÉSZNŐ

Orosz Ildikó

Négy hónapos babájával, második lányával érkezik a találkozónkra Béres Márta színésznő. Jelenleg elsősorban édesanya, és élvezi is ezt a szerepet. A család nagyon fontos a számára, ugyanakkor a szakmai karrierje is, amit ez idáig sikeresen összehangolt a magánéletével. Elkészült első nagyjátékfilmje, az Így vagy tökéletes című romantikus komédia, amelyet augusztus második felétől vetítenek a magyarországi mozikban.

Itrókán Nóra fotója

Béres Márta

Olyan szerencsés helyzetben lehettünk, hogy ennél korábban, az első, veszprémi vetítés után júliusban Szabadkán, a palicsi filmfesztiválon is megnézhattuk az első filmes Varsics Péter szerelmes vígjátékát, amelyben Béres Márta játssza az egyik főszerepet. Az újvidéki születésű, Szabadkán élő színésznőt új filmjéről, színházi munkájáról és az életéről kérdeztük.

**A szabadkai közönség sorai-
ban ülve néztem meg az Így
vagy tökéletes című magyar
romantikus komédiát az
Eurocinemában. Úgy vettem
észre, hogy a nézők együtt él-
tek a filmmel, a komikus jele-
neteken hangosan nevettek.**

– Bent voltam a rendezővel a vetítésen, kíváncsian vártam, hogyan reagál az a közönség, amely eddig csak a színházból ismert. Mindig csak játszottam, és néztek, azt még sosem tehettek meg, hogy a nézőkkel nézem magam. A vetítés után többen odajöttek lelkesen, de igazából nem tudom felmérni, hogyan fogadták. A magyarországi mozikban augusztus 19-től tűzik műsorra a filmet. Az biztos, hogy az emberek kiéheztek arra, hogy végre kimozduljanak, lássanak dolgokat, hogy mi történt ebben a két

évben, amíg vákuumban voltunk. Csak annyit tudok, hogy nekem ez a film nagyon sok jót hozott. És azt is, hogy ez egy olyan film, amire jó beülni, és utána jókedvűen kijönni.

**Egy írónőt játszol a filmben,
aki bestsellert írt. A versenytársa,
egy író, akinek nem fogynak olyan jól a könyvei,
felhasználja a nő népszerűségét,
találkozzat vele, közös fényképeket készítenek,
és ezeket felteszi a világhálóra.
Szerelem szövődik közöttük,
vagy mégsem? Kihaszználja a
nőt, vagy valóban vele akar
lenni? Közben vicces jelenetek,
szórakoztató szócsaták követik
egymást. Az Így vagy tökéletes
egy kicsit hasonlít a Nora Ephron-
filmekre, amelyekben Tom Hanks és
Meg Ryan alakítja a szerelmespárt.**

– A romantikus komédiának mély gyökerei vannak az amerikai és a francia kultúrában, de Magyarországon is van ennek a műfajnak bizonyos tradíciója, még abból az időből, amikor fekete-fehér filmek készültek. Szerintem a magyar közönség részéről van erre igény. Nem könnyű ebben a műfajban igényeset, jót csinálni, mert nagyon könnyen átcsúszhatunk a közönség kiszol-

gálásába, miközben elhagyjuk azt a szempontot, hogy esetleg közölni is szeretnénk valamit. Mi nem kilógozott emberekről szerettünk volna beszélni, hanem hús-vér, hibákkal teli, életszerű emberekről. Meglátjuk, hogyan fogadja a közönség, de most, hogy megnéztem, annyira örültem, hogy átüt, mint az itatóspapíron a tinta, hogy akik ebben a filmben alkotótársak voltunk, egyikünk sem szabványos, retusált ember, hanem annál egy kicsit életszerűbbek vagyunk, ami valahogy átjött a filmen, annak ellenére, hogy a műfaja romantikus komédia, aminek természetesen megvannak a maga szabályai. Nagy szerencsém volt Varsics Péterrel, Petivel, a rendezővel. Szerencsés vagyok – de ez tudatos döntések sorozata is –, hogy olyan emberekkel dolgozhattam együtt, vagy voltam a közelükben, akik elsősorban mindig az emberre voltak kíváncsiak, csak azután a nőre és azután a színésznőre. Visszátérve a filmre, a mi romantikus komédiánkban is szerepel minden olyan elem, ami például az amerikaiakban van, csak egy kicsit kifordítottan. Nagyon támogatom, amikor nem a Nyugatot, nem Amerikát majmoljuk. Rendben van, hogy átveszünk egy-egy műfajt, ami a világban éppen működik, de mégiscsak idomítsuk ahhoz, amiben mi élünk.

**Nem lehet könnyű bejutni
egy filmes projektbe. Hogyan
talált rád a rendező? Meghirdet-
ték a szerepet? Volt meghallgatás?**

– Két évvel ezelőtt a forgató barátaimat megkérdeztem, hogyan lehet elérni, illetve mi a módja annak, hogy egy nem forgató színész egyszer csak elkezdjen forgatni. Kívülről ez evidensnek tűnhet, de egyáltalán nem az. Felhívtam tehát néhányukat, Zsótér Sándort, Nagypál Gábort, beszéltem Mess Attilával, és megkérdeztem, hogy hogy van az, hogy ti forgattok, és én mit tehetek, hogy bekerüljek egy filmbe, vagy legalább ott legyek az adattárban, ami persze nem elég, mert több ezer fényképes életrajz mellett ritkán fordul elő, hogy pont rád kapják fel a fejüket, ehhez ugyanis rendkívül specifikusnak kell lenni, én pedig nem tartom magam annak.

Így végül találtam egy nagyon jó ügynököt, Zsombolyay Lindát. Írtam neki egy rövid levelet, hogy eddig színházi színésznőként dolgoztam, de nagyon szeretnék forgatni, és ha lát bennem fantáziát, akkor keressen meg. Küldtem neki képeket, életrajzot, egy összevágott anyagot az eddigi munkáimból, de sokáig, legalább fél évig csönd volt, majd egyszer csak a semmiből felhívott, hogy van egy film, ami szerinte nekem való. Ez azért is érdekes, mert mielőtte nem is találkoztunk. Anyira megörültem és meg is ijedtem egyszerre, hogy nem mentem el az első időpontra, azt hiszem, megfázásra hivatkozva. Akkor Linda azt mondta, hogy ez nagyon komolytalan, és szedjem össze magam. A következő alkalommal elmentem a meghallgatásra. Addigra a sok kapott és adott nem után sikerült levetnem magamról a terhet, megszabadulni a nyomástól, hogy ennek most meg kell történnie. A próbafelvételen megláttam Fekete Ernőt, aki – amióta a magyarországi színházi szakmát ismerem – az abszolút kedvenc férfi színészem. Rögtön meg is állapítottam magamban, hogy ha ezek az emberek benne gondolkodnak, akkor ők valóban gondolkodnak. Azt éreztem, hogy ha Fekete Ernő a szerelmes férfi ebben a szerelmes filmben, akkor nagyon szeretnék a szerelmes nő lenni. Nagyon jól egymásra hangolódtunk a próbafelvételen. Majd megint több hónapos hallgatás jött, de egyszer csak hívott a rendező, hogy ő szeretné közölni velem a hírt, hogy az enyém a szerep, és csináljuk a filmet. Nagyon-nagyon megörültem. Nem biztos, hogy ez a műfaj, a romantikus komédia lenne az első, ami magamról eszembe jut, mégis azt éreztem, hogy az emberek, akik benne vannak a filmben, az egész hangulat, az egésznek a levegője olyan, amiben nagyon büszkén és nagyon szívesen dolgoznék.

Tiéd lett tehát az Így vagy tökéletes című film egyik főszerepe. Előtte még sosem forgattál nagyjátékfilmet, csak kisfilmekben láthattunk. Nem lehetett egyszerű feladat. Hogyan készültél rá?

– Nem raktam magamra túl nagy terhet. Sokat futottam abban az

időben, mert szerettem volna jó kondícióban lenni. Tudatosan pihentem. Nálam a pihenés azt jelenti, hogy írok, vagy fekszem és lélegzem, mások ezt meditációnak mondják. Éreztem, hogy most össze kell szednem a tartalékaimat. Huszonhat forgatási napom volt, és úgy szerettem volna bánni az energiakészletemmel, hogy ne merüljek ki. Egy tizenkét-tizenhárom órás éjszakai forgatás, amit egy ugyanilyen hosszú nappali forgatás követ, nagyon kimerítő, pszichikailag és fizikailag is próbára teszi az embert. Azonkívül, hogy erősítettem magam, csak megtanultam a szöveget. Az első lányunk akkor már hároméves volt. Jó egyensúlyt ad a család, hogy ne örüljek meg, és ne akarjak százötven százalékosan teljesíteni a munkámban, hanem elég legyen a száz százalék is, hogy ne csorbuljon túl, és ne legyen azután túl sok az embereknek. Éreztem, hogy meg kellene őriznem a józan eszemet és a normalitásoamat ahhoz, hogy a lányomnak is itt legyenek, és a munkát is kiélvezzem, amennyire csak tudom. Nagyon boldog voltam, hogy ez sikerült. Előfordult, hogy a forgatási nap végén, hajnalban hazavittek a szállásomra, és ahelyett, hogy lefeküdtem volna, kiültem az erkélyre, és még két órán keresztül olyan hihetetlen boldogságot éreztem, hogy nem tudtam elaludni. Azt éreztem, hogy a helyemen vagyok, hogy olyan emberekkel dolgozom, akikkel szeretnék, akikkel egyenrangú partnerként kezeljük egymást, és tudom, hogy a lányom is jó kezekben van itthon, a párommal. Ez nagyon jó érzés volt.

Mindenki elfogadott? Mégiscsak egy filmes körökben ismeretlen színésznőnek adták egy játékfilm főszerepét. Akadt olyan, aki azt mondta, ki ez a Béres Márta, miért pont őt választották?

– Persze hogy akadt. Szakmai, színházi körökben ismernek, de azon kívül nem. Jogos lehet a kérdés, hogy miért én játszom egy közönségfilmben a főszerepet. A producer szempontjából például ez jogos kérdés, mert egy ilyen filmmel be kellene hozni a nézőt a mozikba. Egy művészfilmnél ez

Jelenet a filmből: Így vagy tökéletes. Béres Márta és Fekete Ernő

a kérdés nem annyira merül fel, ám a közönségfilmnél nagyon is. Tudom, hogy többen voltak a belső körből, főleg azok közül, akiknek az lenne a feladatuk, hogy eladják vagy népszerűsítsék a filmet, akik – hogy úgy fogalmazzak – nem voltak oda az ötlettől, hogy engem választottak. De a rendező, Peti nagyon ragaszkodott hozzám. Nagyon jó érzés volt, hogy valaki ilyen bizalmat szavaz nekem előre, anélkül hogy valaha is látott volna engem színházban. Most, hogy végiggondolom, szinte érthetetlen ez az előre megadott bizalom, amivel ő viszonyult irántam. Olyasmi, mint amikor valakivel találkozol, és elsőként a hasonló értékekkel rendelkező, hasonlóan gondolkodó embert látod meg benne, és azt érzed, hogy jól tudnátok együtt dolgozni.

Tizenkét évig a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház társulati tagja voltál. Három éve szabadúszóként dolgozol. Nemrég született meg a második lányod, Ameli, az első gyerek, Alesja pedig már ötéves, nekik most nagy szükségük van rád. A család az első, vagy lesz időd színpadra is állni, esetleg újabb filmet forgatni?

– Mielőtt elindul egy újabb nagyon dolgoz időszak, kiélvezem ezt az időt, amikor együtt vagyok a gyerekeimmel. A kisebbik lányom négy hónapos, most fontos, hogy ott legyek vele, miatta és magam miatt is. Egyébként jelenleg is vannak aktív előadásaim. Úgy látom ezt a szabadúszós életemet, hogy évente három produkciót szeretnék csinálni, az pedig mindegy, hogy ebből meny-

nyi a film és mennyi a színház. Színházi felkérésem már van, és filmes is. Meglátjuk. Peti, a rendező azon nevetett, hogy én leszek a lány, aki mindenre nemet mondott. Azt szeretném, amíg csak megengedhetem magamnak, hogy kizárólag olyan dolgokat csináljak, amiben szabadnak érzem magam, amiben nem kell kompromisszumokat kötni, választani a család és a karrier között. Szerintem a kettő egészítse ki egymást. Mind a kettőt nagyon szeretem. Miért kellene választanom?

Mi lenne, ha mégis választani kellene, de nem a család és a munka, hanem a film és a színház között, hogyan választanál? Hátat fordítanál a deszkáknak a vászonért cserébe, miután annyi elismerést, díjat kaptál a színházi munkáért? Legutóbb a magyar Színházi Kritikusok Céhe ítélte neked a legjobb színészi alakítás díját az Újvidéki Színházban futó *Anna Karenina* című előadás címszerepéért.

– A színházat ugyanannyira szenvedélyesen szeretem, és felvillanyoz, mint tizenkét éves koromban. Számomra világos az indítékom, hogy miért foglalkozom ezzel. Jólesik a díj is, meg az is, ha megállítanak az utcán, és azt mondják, milyen jó voltam egy-egy előadásban, de elsősorban azért csinálom, mert nagyon szeretem. Fel tudok benne oldódni. Tulajdonképpen ez az önkifejezési formám. Ez akkor vált világossá, amikor tizenkét éves koromtól nem volt nagyobb szünetem a lányom születéséig,

és akkor következett egy-másfél évnyi kényszerszabadság. Ezt korábban elképzelni sem tudtam. Akkor feltettem magamnak azokat a kérdéseket, hogy szeretném-e ezt tovább csinálni, vagy miért is csinálom. Megtaláltam a választ: elsősorban a magam örömére, a saját önkifejezésem részeként. A film és a színház két különböző médium, de gyakorlatilag ugyanaz: önkifejezés. Megkeresni az embereket, akikkel együtt tudunk gondolkodni, akikkel kölcsönösen tiszteljük, kedveljük egymást, tanulhatunk egymástól. A színházi próbán most is ugyanazt az izgalmat érzem, mint korábban. Lehet, hogy valaminek most találjuk meg a kulcsát, vagy most születik meg egy megoldás. Ettől még mindig lázba jövök.

A legtöbb ember számára létfontosságú a biztos munkahely, a havi fix jövedelem. Szabadúszóként dolgozni elég nagy bizonytalanságot jelenthet.

– A szabadúszó színész produkciókra szerződik. Nem rám osztanak szerepeket, és végigcsinállok egy repertoárt, egy évadot, hanem egy adott produkcióra hívnak, legyen az film, színházi előadás vagy más. Az első szabadúszós év egyáltalán nem volt egyszerű, mert egybeesett a járványhelyzettel, ráadásul ez a mi köreinkben még nagyon nem bejáródott dolog. Az első egy évet rettegésben töltöttem. Már ott volt a lányom, és teljesen bizonytalan volt az egzisztenciám, emiatt eléggé veszélyeztetettnek éreztem magam. Egy évig szinte semmilyen munka nem adó-

dott. Műsort vezettem, szavaltam különböző rendezvényeken, tréningeket tartottam gyerekeknek, már nem is tudom, mit nem csináltam. Azzal is tisztában voltam, hogy ez nem is fog beindulni, amíg ennyire meg vagyok ijedve. Amikor ez elmúlt, akkor viszont nagyon jól beindultak a dolgok. Jött Belgrádból az Atelje 212 Színház felkérése, ami most is egy aktív előadás, és ami szintén nagyon jó találkozásnak bizonyult, élvezetes munkának. Vedrana Rudan regénye alapján készült, az előadás címe *Dabog-da te majka rodila*. Ez egy kortárs horvát regény, az emberek közti, társadalmi kapcsolatokról ír. Akit játszom, egy nagyon kemény nő, akinek az anyjával való kapcsolatát tárgyalja a darab, az anyja haláláig, onnantól, hogy berakta az öregek otthonába. Ez a produkció nagyon fontos volt számomra. Azután jött az Újvidéki Színházban az Anna Karenina, Zomborban beugrottam Kokan Mladenović egyik előadásába, a *Kad bi Sombor bio Holivud* című produkcióba, közben játszottam a Kosztolányi Dezső Színházban a régi előadásaimat, amelyek repertoáron voltak, és jött ez a film is, emellett pedig még jó pár, több mint tíz audícióra elmentem. Minden alkalommal újra meg kell tanulnom a szöveget, újra elutazni Budapestre vagy Belgrádba, újra és újra végigcsinálni. Bárki, aki ezt az utat végig akarja járni, fegyverezze fel magát türelemmel, erővel, mert nem könnyű, amikor annyi befektetett munka után kapsz egy nemet, és még egyszer kapsz egy nemet, és még egyszer. Engem az vezérelt, hogy húsz nemből csak lesz egy igen, és így is volt. Mert a dol-

gok rendje az, hogy valahol valaki csak lát benned fantáziát, és előbb vagy utóbb egymásra találtok. Optimizmussal tölt el, hogy Magyarországon most a filmnek megint egy jó időszaka van. Nagyon izgalmas új nevek merülnek fel. Örülök, hogy vannak olyan rendezők, mint amilyen Horvát Lili, aki igényességgel, gyönyörűen mesél filmen keresztül, képekben. Nem arról van szó, hogy őt kinéztem, és feltétlenül vele akarok dolgozni, hanem egyszerűen csak örülök, hogy ő van. Örülök, hogy több ilyen ember van, aki most kezdte el a filmes karrierjét az én generációból, akikkel esetleg együtt dolgozhatunk, és tehetségesek.

Megnyílhatnak-e a kapuk Európa más országai vagy esetleg Amerika felé az első játékfilméd után?

– Semmi sincs kizárva, amíg az ember életben van. De miért? Bennem mindig az a kérdés merül fel, hogy miért érdekelne ez engem. Engem két ország, Magyarország és Szerbia, valamint azok kultúrája érdekel, nagyon-nagyon szeretem mindkettőt. Az lenne a vágyaim netovábbja, hogy akár az egyik országban vagy a másikban, de legjobb lenne mindkettőben, olyan dolgokat létrehozni, amitől más is idefigyel, nem pedig én, aki ide tartozom, menjek el külföldre, amihez nincs semmiféle igazi kötődésem. Nekem nagyon fontos ez a fajta gyökér, a két lábbal a földön állás. Ezt a két helyet szeretem és ismerem. Úgy érzem, ezeket lényegileg ismerem, és itt tudok igazán kibontakozni.

novella

VÁRAKOZÁS A PALOTÁBAN

Egy régi, elfeledett könyvben olvastam valamikor, hogy a múlt elfeledése egyenlő a jelen befogadásával. A vaskos kötet mindenki számára értéktelen volt, s miután magamra öntöttem a benne lelhető haszontalan tanácsot, úgy döntöttem, inkább felidézem a gyászt, amikor eltemettem anyámat, a királynőt.

Hideg csütörtöki nap volt. A szünyogok épphogy csak előbújtak rejtekhe-lyükről, a krokodilok a mocsaras vízben várták prédájukat, egyéb csúnya teremtmények pedig az ásitózást tartották a legjobb tevékenységnek. Nővéremmel, Emmával, ebben az időben a palota kertjében szaladgáltunk, szőlőt csenve innen-onnan, csámcsogásunk közepete a tiszta kék égboltot lestük, amelyen a bárányfelhők békésen úszkáltak, és különös személyiségükkel azon ügyködtek, hogy beborítsák a magas kőtornyokat. Márkuszt öcsénk ezüst diadémmal a homlokán rohant utánunk. Nevetése a buborékfújó játékból előbukkanó átlát- szó, fényes gömböknek szólt. Vékony arcocskáját egy apró seb tette komolyabbá, mely sebnek okozója anyánk volt. A ma- gas kapubejárótól egy komor tekintetű

férfi közeledett felénk némán. Hosszú, fehér köpenyt viselt, vaskos nyakék lő- gott mellkasán. Lassan, lépésről lépé- re vette az emelkedő jelentette akadályt, majd mellettünk foglalt helyet.

– Nem sok látnivaló akad ma – mon- dta, és kétségbeesetten maga elé nézett.

– Nem, valóban nem – helyeselt Emma.

– Anyátok meghalt – szólt így a férfi. Emma a komor alak felé fordította a fejét. A nővérem arca egy csapásra meg- öregedett, szemöldöke V alakot formált. Orrlyukai hevesen kitágultak és össze- húzódtak, mintha bármikor kész len- ne megölni valakit. Minden mozdulatá- ra kínosan ügyeltem, hátha kitalálom, mire gondol.

– Hogy halt meg? – kérdezte hidegen. – Öreg volt. Az alutápláltság talán segített egy kicsit a folyamaton. Hama- rosan temetjük – válaszolta a férfi.

Nem volt többé mit mondani. Emma és én felálltunk, hogy megnézzük halott anyánkat. Márkuszt magára hagytuk. Még nem értette a halált. Csak fújta to- vább a buborékokat, szívárványszínbe borítva mindent.

Mi ketten végigsétáltunk a palota sá- padt folyosóin. A márványoszlopok a padlótól a mennyezetig értek. Egészen a nagy, széles lépcsősorig mentünk, amely egy csiga alakjában vezetett fel anyánk hálósobájába. A helyiségben a függö- nyök a földön heverték, az ágya dara- bokban terült szét a padlón, az ékszerek mindenfelé.

Anyánk ott feküdt élettelenül előt- tünk. A szeme még nyitva volt, a nyelve gusztustalan módon tapadt oda a szája széléhez. Egy pillanatra azt hittem, még lélegzik. Mintha láttam volna, ahogyan emelkedik és süllyed a mellkasa. Emma gyöngéden húzta el kezét anyánk arca felett. Nem reagált. Márkuszt öcsénk ek- kor szaladt utánunk. Emma egyenként végigtekintett kettőnkön tetőtől talpig, és bólintott. Minden erőnkre szükség volt, hogy hárman cipeljük a feszes, holt testet. Le a lépcsőkön, keresztül a folyo- són, majd újra lépcsők, egészen a pincé- ig.

A föld alatti szoba teljes ellentéte volt annak, ami fényűző életünket jelentet- te: por és sár mindenütt, pókok a fala- kon, giliszták és egyéb kukacok a földön.

Fehér Miklós

Anyánk teste torzul nyomódott a talaj- nak. Ujjainkkal ásni kezdtünk. Emma talán egy könnycseppet is elmorzsol- t, eközben Márkuszt csak értetlenül állt mögöttünk.

– Segíts! – kiáltott rá a nővérem.

Márkuszt elővarázsolta a karmait, és ő is vad kaparászásba kezdett. Pár perc múlva az előttünk tátongó lyuk már elég mély és széles volt ahhoz, hogy a király- nőt belehelyezzük. Közösen emeltük fel, és tettük a sírjába, ahol már oly sokszor pihent. Sötét szőre hamar egybeolvadt a körötte lévő sárral és földdel. Arca felis- merhetetlenné változott, a szeméből fo- lyékony maszlag tört elő, amely pillanatok alatt beborította az egész testét. Az ímént hatalmas hasadék önmaga zárult be.

– És most mi lesz? – kérdezte szipo- ga öcsém.

Emma és én egymásra tekintettünk. A pincét elhagyva a palota kertjébe vet- tük az irányt. A férfi, aki közölte velünk anyánk halálhírét, az emelkedőn ült mozdulatlanul. Mindhárman a közelé- ben foglaltunk helyet.

– Most várunk – mondtam. – Az újabb teliholdat.

képzőművészet

ACSAJI GYÖRGYI IDŐTLEN VALÓSÁGBIZONYÍTÉKAI

Szarka Mándity Krisztina

„...a művészet léte épp a valóság bizonyítéka...” – fogalmazott Acsaji Györgyi az egyik interjúbán. Azóta eltelt öt év, és láthatjuk, hogy a valóságot egyre erőteljesebben és határozottabban bizonyítja műveivel, sorozataival. Célszerű és szükséges is lenne ezeket a bizonyítékokat egy tágas galériában alaposan szemügyre venni, de addig is, amíg erre várunk, megpróbáljuk pár oldalon elhelyezni néhány meghatározó művét és a hozzájuk fűződő töprengések lenyomatait.

Acsaji Györgyi korábbi festményein, különösen azokon, amelyek a *Vízpartok és emberek* (Festészeti napló az eltűnésről) című, 2015-ben készült sorozatot alkotják, már találkozhattunk a festék- és jelentésrétegek kérdésével. Milyen lépései, milyen fokozatai is lehetnek egy festő naplójának az eltűnésről? Emberek már nincsenek, csak az emberi lét súlylyedő nyomai, hajóroncs, part-ra sodródó hulladék, mindössze néhány vaskos ágból álló fa, már-már fiktívnek tűnő táj, végül a tájtól, a parttól szinte teljesen elszakadva megformált hajórészlet, amelynek tárgya immár nem a hajó, sokkal inkább maga a festészet, a művészet.

A sorozat egyik legerőteljesebb alkotásának központi eleme a képmező háromnegyed részét kitöltő sárga négyzet. Egy hajó részlete látható a kép felső részén, amely első pillantásra akár egy félszemű, száját résnyire tátott, absztrakt emberi arcot is idézhet. A vízből faágak emelkednek ki, a felszínen pohárszerű tárgy úszik, amelynek közepén ecsetre emlékeztető gally mutatja az elszüllyedt jeleken felülkerekedő irányt. Lehetne akár szimbolikus is ez a kiút, és így a legfon-

Vízpartok és emberek

tosabb festői eszközökkel, az ecsettel, az anyaggal és a mély tartalmakkal máris eljutunk a művész fenti gondolatáig: a valóság bizonyítéka ez a mű (is), minden apró részletével, és sokkal mélyebben, mint ahogyan az elsőre látszik. Hasonló darabja a sorozatnak az a festmény, amelyen szétfolyó piros négyzet alkotja a hajórészlet háttérét. Itt az arcszerűség nehezebben asszociálható, a hajó kitölti a képmezőt, néhány eleme pedig jóval konkrétabban jelenik meg, mint az előző képen.

Acsaji Györgyi festményei egyszerre sejtetik a jól ismert, kissé nosztalgikus múltat, miközben valamiféle nyugodt, háborítatlan időtlenséget sugároznak. Izgalmas részét alkotják ennek a világnak sajátos zenészportréi. Az igazán jól sikerült zenészportrék gyakran

hordoznak groteszk vonásokat, ahogyan például Pechán József jól ismert *Énekes gitárral* című festménye, amely Wilhelmet, „a verbászi idiótát”¹ ábrázolja. Tolnai Ottó szerint ez a kép „...művészetünk egyik központi alkotása. A kopaszra nyírt Wilhelm egy ládán ül. Kezében gitár. Szája tátva, csak metszőfogai vannak meg. Vicsorit? Nyüszít? Üvölt? Sír? Énekel?”² Bizonyos, hogy Acsaji Györgyi különös, kissé zavart tekintetű zenészei is beírták magukat szűkebb és tágabb térségünk művészettörténetébe. Tulajdonképpen lényegtelen is, hogy mindezt az *Énekes gitárral* című mű ismeretében tette-e, számunkra sokkal fontosabb az, hogy miről mesélnek ezek a muzsikuskok. A *Harmonikás* című festmény

¹ Tolnai 1977, 798.

² Uo.

Harmonikás

a fent említett, az eltűnést megragadni próbáló festészeti naplóval azonos évben készült. Formai szempontból ez teljesen nyilvánvaló, hiszen itt még egyértelműen a festőiség dominál, ellentétben a későbbi, a rajzot előtérbe helyező képekkel. Egy letűnt korszak dalnokát látjuk, aki egyenes tartással, nyugodt, kiegyensúlyozott arccal ül egy zöld széken, tekintete a távolba réved, száját enyhén, talán épp énekre nyitja. Bal keze alig érinti a harmonika gomb-

jait, jobb kezének hüvelykujával erősen szorítja a hangszer sarkát, mutató- és középső ujjával épp lenyomja a gombokat. Ha még néhol, apró falvak eldugott kocsmájában találkozhatnánk is hasonló karakterrel, sejtjük, hogy ő is inkább az eltűnés naplójának hőse, mégis, a testtartása és minden arcvonása időtlenné teszi, olyan érzést kelt, mintha mindig itt ült volna, és örökre így is maradna. Rokon vonásokat hordoz a *Régóta keresem Önt* című festmény harmonikása, arca azonban közel sem mondható nyugodtnak, távolba nézése sem olyan kiegyensúlyozott, tekintete kifejezetten zavart, és a szájtartása hasonló kérdéseket vet fel, mint Pechán énekes: Vicsorit? Nyüszít? Összeszorított foggal énekel?

Fragile feliratú ládán ül az azonos című mű tamburása, száján és tekintetében halvány, de kicsit sem derűs mosoly, inkább bizonytalanság és kétely, amelyet a széttöredezetten megformált orr csak még inkább felerősít. Ez a töredezettség határozottan megjelenik a *Konzertina* című képen, amelyen a fekete és a fehér árnyalatai és Acsaji Györgyi kiváló rajz tehetsége dominálnak. Fiatal harmonikás ül egy lebegő deszkán, jobb szemével, amely tökéletesen kidolgozott, kitekint a képből, a bal szeménél pedig további arcok formálódnak, akár az emberi élet kor-

Törékeny M

Kőalvók 3.

képzőművészet

Aranykor 2.

szakai vagy a zenészlét sokféle arca. A kép erejét és hatását a fehér-fekete árnyalatai mellett szinte drámaian növeli a kezen, a fejen, a hangszeren és az egyébként is bizonytalanul lebegő deszka mellett megjelenő piros szín. Ugyanez a visszafogott színhasználat adja a *Szónok* című kép erejét is. Itt sziklaszilárdan áll egy kalapos férfi egy sakktábla-lapon, körülötte pálcikatestű üvöltő arcok. Sem test, sem fej, mindössze arcok képezik a beszélő körül elhelyezkedő figurákat, a fej hátulsó részét piros félgömb helyettesíti. Mintha dühös tömeg kereszttüzeiben állna ez az ijedt tekintetű, mégis egyenes tartá-

sú férfi, akinek a fekete-fehér arca mellett leghangsúlyosabb része a piros cipője és a zöldeskék keze.

Új korszakot nyitnak ezek a művek Acsaji Györgyi művészetében, méghozzá olyan sorozatot, amelynek egyetlen meghatározó vonása a rajz, az az eszköz, amelyet a művészno gyermekkora óta magabiztosan tart a kezében. Végignézve a 2018-ban készült *Álom, Kőalvók, Lamentálás a már elveszett felett* című sorozat képeit, méltán lehet büszke tanítványára Skrabány Viktor, aki Acsaji Györgyi egyik első mestereként a rajz jelentőségét hangsúlyozta. Szervesen il-

leszkednek ebbe a korszakba a Benes József tiszteletére alkotott művek, amelyeken a kezek megformálása a (kő)alvó figurákéhoz hasonlatos.

Töredezett, törékeny emberi arcok, kezek, amelyek mintha a gyémánt fénytöréseit idéznék, álomba merülő, múltba révedő tekintetek, téren- és időnkivüliségükkel már a valóságnak egy másik szeletére, a nem látható, ám annál erősebben érzékelhetőre irányulnak, és mindez még erőteljesebb hangsúlyt kap az *Aranykor* képein.

Irodalom:
Tolnai Ottó: Pechán József. *Híd*, XLI. évf. 1977. 6. sz.

Vízpartok és emberek 2.

ratković (acsaji) györgyi

1986
Zenta

Első művészi ismereteit, mind elméleti, mind gyakorlati téren, Skrabány Viktor festőművész óbecsei műtermében szerezte. 2005–2009 között az újvidéki Művészeti Akadémia festészeti szakán végezte tanulmányait Dušan Todorović mentorálásával. 2011-ben Goran Despotovski osztályában fejezte be mesterképzését festészet szakon. 2011-től a SULUV,

2017-től pedig az ULUS tagja. Jelenleg az újvidéki Bogdan Šuput középiskolában tanít.

Díjak:

- 2006** – Milivoje Nikolajević-díj, újvidéki Művészeti Akadémia
- 2016** – Különdíj, 3. Nemzetközi Kollázsbiennálé, Belgrád
- 2017** – Első díj, 24. Rajzkiállítás, Szabács
- 2018** – Nagypáti Kukac Péter-díj

Önálló kiállítások:

- 2020** – Újvidék, SULUV Galéria
- 2019** – Kragujevac
- 2018** – Szabács, Szabácsi Kulturális Központ; Belgrád, NLB Galéria; Topolya, Községi Művelődési Ház; Belgrád, Lucida Galéria
- 2017** – Újvidék, SANU Galéria (Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia / Platoneum); Verbász, a kulturális központ galériája
- 2016** – Vranje, a Nemzeti Egyetem galériája
- 2015** – Óbecse, Városi Galéria, Kör (KRUG); Palánka, Városi Galéria; Újvidék, Kis Képzőművészeti Szalon (MLS); Újvidék, a vajdasági képzőművészek társaságának galériája (SULUV)
- 2014** – Belgrád, a Sztambol kapu felsővárosi galériája
- 2012** – Újvidék, Frida kávézó-galéria
- 2012** – Kragujevac, Balkán Hídjai Galéria
- 2011** – Újvidék, a Művészeti Akadémia multimediális központja, mesterkiállítás
- 2010** – Belgrád, Božidar Adžija Népegyetem

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Antalovics Péter** (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
- Budai Ágota** (1996) tanár, műfordító (Szabadka)
- Csik Mónika** (1978) költő, író (Szabadka)
- Fehér Miklós** (1994) író, újságíró (Zenta)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Fodor István** (1953) ny. szerkesztő, újságíró (Zenta)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkanizsa–Kartal)
- Lázár-Szűcs Anikó** (1981) tanár (Zenta)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Lukács Melinda** (1975) újságíró (Szabadka)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Orosz Ildikó** (1977) újságíró (Szabadka)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Sáfrány Attila** (1969) újságíró, valláskutató (Kishegyes)
- Szarka Mándity Krisztina** (1984) művészettörténész (Zenta)
- Szögi Klaudia** (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium végzett tanulója (Horgos)
- Ternovác Áron** (1996) újságíró (Temerin)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Verebes Ernő** (1962) író, zeneszerző (Zenta)
- Z. Németh István** (1969) író, szerkesztő (Csicsó)

Lapszámunkat **Acsaji Györgyi** alkotásaival illusztráltuk.

CSANTAVÉR ÉS A NAGY HÁBORÚ

Szedlár Rudolf: *A királyért és a hazáért! Csantavér az első világháborúban*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2021.

Minden háború átkos esemény az emberiség számára, még ha némelyiket igazságosnak is véljük. A történelem mégis legfőképp háborúk sorozata hosszabb-rövidebb békeidőszakokkal. A történelemkönyvek szerzői pedig több évtizedes békés fejlődést rendszerint rövidebben foglalnak össze, mint néhány év háborús vérengzéseit.

Szedlár Rudolf a Csantavérről írt könyvében kétségkívül azt a véleményt osztja, hogy igazán üdvös az volna a nemzetek számára, ha nem fordítanak egymás ellen a fegyvereiket. A kötet előszavában ugyanis Lengyel Menyhért gondolatait idézi: „Nem a nemzetekkel van baj, hanem a nemzetek hatalmi csoportosulásaival. Ha a háborúra uszító békeapostoloktól megőrzött volna bennünket az Isten, akkor ma nem kellene szégyellnünk, hogy emberek vagyunk.” És valóban igaz, hogy minden háború a béke nevében indul meg, de – mint jól tudjuk – a nagy háború legfőljebb két évtizedre hozta meg a békét.

A *királyért és a hazáért!* című könyv szerzője Csantavérre összpontosítva tekinti át az első világháborút, de nem törekszik arra, hogy „mindent elmondjon

róla”, így nem is lett adathalmaz és felsorolás a munkája, hanem olvasmányos történet; nem a harctéri eseményeket sorakoztatja föl, sokkal inkább az emberközeli mozzanatokat vizsgálja: az okokat és a következményeket. Azt sem tagadva, hogy nem olyan lelkesedéssel vonultak be ennek a vidéknek a férfijai, mint ahogyan ezt például a forradalom idején Petőfiék tették, ehelyett földosztás reményében fogtak fegyvert, ha már a német császár azt ígérte a katonáinak, hogy „levélhullásra” úgyis hazatérhetnek. A néhány hónapra előirányzott és győzelemmel kecsegtető harc bizonyosan megér néhány hold földet... A jórészt cenzúrázott sajtó háborús propagandájára, sőt az egyház buzdítására is szükség volt ahhoz, hogy harcterekre induljanak a csantavérier. Az írók: Kosztolányi, Ady, Babits, Karinthy vagy Kassák háborúellenes hangja nem hallatszott messzire.

A könyv csupán azokra a területekre, frontokra tekint ki, ahova innen is bevonultak katonák: Szerbiára, az Isonzó környékére és Galíciára. Nagy valószínűséggel nem csak csantavéri harcosokról szól a történet, mivel a település közel fekszik Ma-

gyarkanizsa és Zenta határához. Így a zentai vagy a kanizsai tanyavilágban megszületett gyerekeket gyakran arra a helyre vitték keresztelni, amely templomnak a tornya „odalátszott”, esetünkben Csantavérre. 1895-ig ugyanis csak egyházi anyakönyvezés volt.

Rendhagyónak is mondható, hogy a szerző a szokásosnál bővebben kitér a hadifoglyok sorsára, a hasonló kiadványok ugyanis gyakran csak említést tesznek róluk, érthető okokból azokat helyezve előtérbe, akik életüket adták a hazáért. Ám a hadifoglyok sokasága is viselte a front borzalmait, még ha rendszerint árulónak tekintették is őket. Inkább a balkáni népekre volt ez jellemző, s olvashatjuk a könyvben egy szerb asszony-nak a fogságba esett férjéhez írt levelét – igaz, ő nem a magyar oldalon harcolt –, amelyben azt mondja el, hogy gyávasága miatt átkozza az apja a fiát, még a gyerekeit (saját unokáit) is amiatt, mert apjuk szégyent hozott a családra.

Tragikus-e vagy sem, de akár irodalmi téma is lehetne, mert drámai az a történet, amelyben az ukrán hadifogoly és a csantavéri asszony egymásba szeretett. Majd a háború végén Ukrajnába indultak, és valahol a Kárpátokban találkozott a vonatuk a férj

hazafelé tartó vonatával. Kiabált az ember, gondolván, hogy a keresésére indult a felesége, de ő nem figyelt föl az urára. Egy Kijev környéki faluban éltek a továbbiakban, három gyerekük született. A második világháború idején hazalátogattak Magyarországra. Egyik lányuk itt férjhez ment, az asszony pedig „új férje” halála után tért végleg haza, több mint négy évtized múltán, törvényes férjéhez, bár a rokonság már nem szívesen látta.

Az 1918-as őszirózsás forradalomnak leginkább csak a nagyobb városokban lezajlott eseményeiről szokás írni, ezúttal azonban az olvasó arról is tudomást szerezhet, hogy miként zajlott le egy bácskai faluban a bolsevista forradalom.

A vesztes háború és következményei bénítóan hatottak Csantavér lakosságára is, sokan kivándoroltak. „A kilátástalanságban egyetlen emberben bíztak a csantavérier, az 1917-ben ide helyezett karizmatikus lelkületű Takács Gáspár plébánosban, aki a népet összetartotta. Nélküle a lakosság széthullott volna, mint a pásztor nélküli nyáj” – olvashatjuk a könyvben.

A kötet emléket állít a falu 437 hősi halottjának, ismertetve a legfontosabb adataikat (akikről ez föllelhető volt). Néhányukat újratemették, de a legtöbbjük idegen földben nyugszik Szerbia, Montenegró és Albánia területén, mások Szlovénia és Olaszország határán, az Isonzó vidékén, sokan pedig Ukrajnában, Galíciában.

AZ ELFELEDETT HŐSÖK IMMÁR NEM MARADNAK ISMERETLENNEK

Ternovác Áron

Az első világháború megváltoztatta az addig ismert világot. A nagy háborúban, a tömegek háborújában ugyanis mindenki érintett volt: az emberek az otthonukat, az értékeiket és főként szeretteiket veszítették el. Még gyermek voltam, amikor édesapám elmesélte a szép-apám tragikus történetét, aki a szerb fronton veszett oda. Talán ezen tényező miatt érdekel fokozottan az első világháború, illetve emiatt foglalkoztatnak a témával kapcsolatos személyes történetek. Így került a kezembe Szedlár Rudolf *A királyért és a hazáért!* – *Csantavér az első világháborúban* című helytörténeti kutatása is, amely a *Délvidékiek a nagy háborúban* sorozat ötödik kötete.

A keménykötésű könyv borítója témához illően sötét, gyászos színű. A fedőlap felső harmadában fehér betűkkel a szerző neve, a kötet címe és alcíme szerepel, alatta pedig egy első világháborús (stúdióban készült) katonafénykép látható. A cím már sejteti velünk a szerző határozott álláspontját a háborúról, amit végig éreztet velünk: a háború az uralmon levők érdekeit szolgálta, míg

a katonák – életüket adva – megszenvedték a világégést. A könyv hátoldaláról kiderül: az író célja az volt, hogy bemutassa, a csantavéri lakosok miként élték meg és vészelték át a 20. század első nagy vérzivatarát, és hogy ezalatt a településen milyen események játszódtak le. A szerző 174 oldalon, kilenc fő- (az előszót és az utószót nem számolva) és számos alfejezetben keresztül ismerteti velünk az első világháború főbb történéseit, borzalmait, jellegzetességeit, helyi történeteket mutat be, majd összegezi a katasztrófa során elesett hősök névsorát.

A bevezető részben a kutató ismerteti velünk a háború előzményeit, az akkori világpolitikai atmoszférát, illetve azt, hogy az ország vezetősége hogyan érte el, hogy a lakosság lelkesedjen a háború iránt, majd pedig a besorozás és a hadba vonulás menetéről kapunk összefoglalót. A fejezetben kiderül: a kormányzat a karácsonyra megígért hazatérés mellé földjuttatásokat ígért, ami vonzónak bizonyult, s nagy szerepet játszott a lakosság háború iránti lelkesedésében. A kecsegtető ajánlatok, illetve

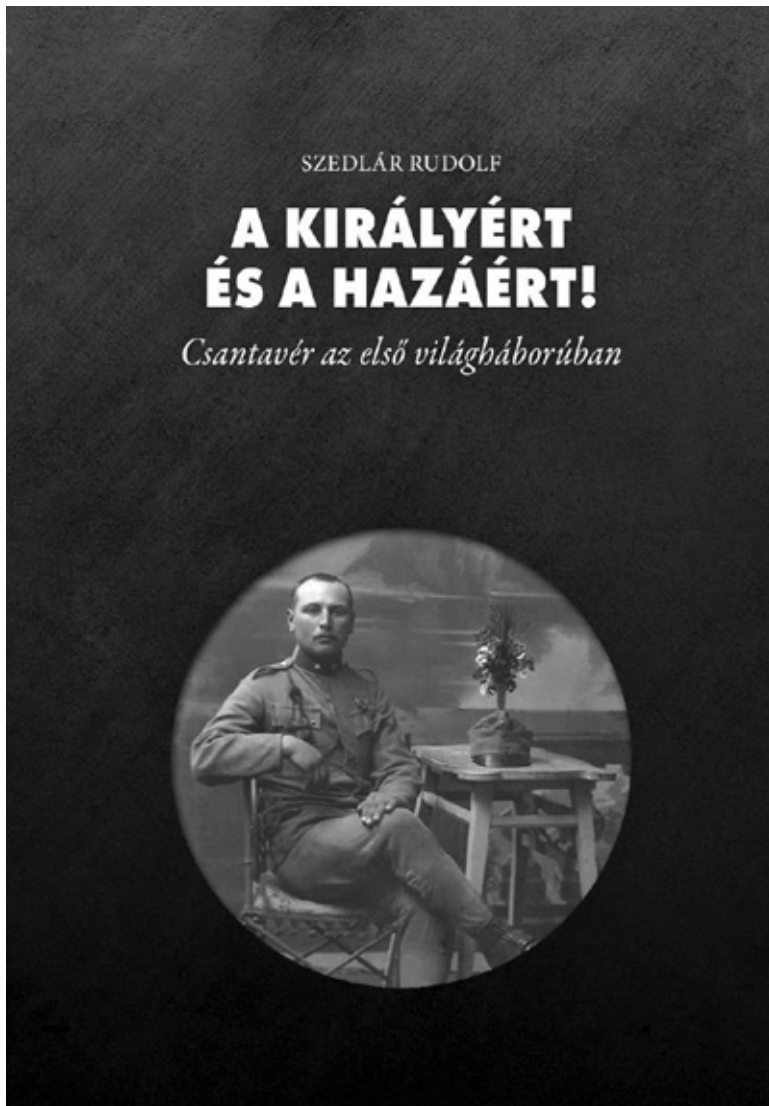
a propagandasajtó miatt kezdetben a Szerbia ellen indított háború férfias kirándulásnak tűnt. A következő fejezetben egy lényegre törő összefoglalót olvashatunk a világháború legjelentősebb hadműveleteiről, illetve megtudhatjuk, hogy melyek voltak a leggyakoribb halálesetek a harcoló seregeknél. A katonákat ugyanis nemcsak az ellenség tizedelte, hanem az alultápláltság, a kimerültség következményei, illetve egyéb fertőző betegségek is. A fejezetben mindemellett betekintést nyerhetünk a front lesújtó atmoszférájába is:

„Ütközetek előtt egyesek imádkoztak, mások a félelemtől sírtak, és olyan esetekről is tudunk, amikor szándékos öncsonkítást követek el azért, hogy a gyógykezelés reményében elkerüljék a frontharcot. A szándékos öncsonkítást halálbüntetéssel sújtották.”

A harmadik fejezetben a hadifogságról, az állami megszorításokról, rekvirálásokról olvashatunk, valamint egy nagyon érdekes, mondhatni, sokkoló leírást találunk egy csantavéri pár, Simon és Luca históriájáról, amely annyira rabul ejtő és

elgondolkodtató, hogy miután elolvastuk, garantáltan tartunk egy kis szünetet. A következő fejezetek a halottakról, az anyakönyveztetésük menetéről, az eltűnteikről, az emlékművekről szólnak, majd a helyi bolsevizmus rövid életéről, honosítási kísérletéről olvashatunk, amely táptalajra lelt a nincstelen napszámosoknál. Ennek következtében 1918 novemberében valóságos forradalom robbant ki Csantavéren. A hadbavonultak közül sokan nem térhettek haza, csontjaik a távoli csatatereken nyugszanak. Az utolsó fejezetekben a csantavéri születésű vagy illetőségű, elhunyt, illetve eltűnt katonák neve szerepel, majd egy szociológiai kimutatást olvashatunk a helyi áldozatokról.

„Ti, ismeretlen csantavéri katonák, egy évszázada elfeledett hősök, akik a »királyért és a hazáért« harcoltatok és haltatok, immár nem maradtok ismeretlenek, mert e könyvben rátok emlékezünk” – fejezi be munkáját a kutató. A kötet valóban méltó tisztelgés a háború áldozatai előtt, emléket állítva a település háborúban elveszett négyszázharminchét fiának. Az olvasmányt nem csak azoknak ajánlom, akik jártasok a témában. Azon olvasók számára is érdekes lehet, akik nem rendelkeznek előtudással, hiszen az író a mű elején rövid, lényegre törő módon kitér a világégés főbb mozzanataira, a későbbi fejezetekben pedig olyan történeteket olvashatunk, amelyek mindenki számára elgondolkodtatók lehetnek.

VIZUALITÁS ÉS IRODALOM(ELMÉLET)

Bányai János: *Különös effektusok*.
Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2019.

„Feltehetjük, ismerve a képzőművészet újabb útjait, valamint azokat az eredményeket is, amelyeket a költészet mai állása mutat fel, hogy mindkettő tárgya a metafora. Nem fosztottuk meg ezzel a költészetet más, talán általánosabb, de nem mindig többet mondó vonatkozásaitól, és nem szűkítettük le a képzőművészet mégis reális tartalmi vagy hangulati egységeket reálisan, konkrétan, a formák és színek összetett képében kifejező voltát, inkább azt bizonyítottuk, hogy a belső jelentések, az értelem és a gondolat mennyire közös területeket fedezett fel az idők folyamán.”

A Forum Könyvkiadó 2019-ben jelentette meg Bányai János akadémikus képzőművészeti tanulmányait tartalmazó kötetét, amely betekintést nyújt irodalmi gondolkodásunk tekintélyes alakítójának a vizuális művészetekről szóló értekezéseibe.

Bányai János, mint a Symposion egyik alapítója, már fiatal korában is érdeklődést mutatott a képzőművészeti alkotások és a kortárs művészeti irányzatok, elméletek kapcsolata iránt. Az Új Symposionban már a 60-as években jelentkezett művészet és irodalom, abszt-

rakt és figurális festészet, szimbólumok és stilizálás kapcsolatának értelmezését taglaló írásaival, Benes József, Kapitány László, Živojin Turinski, Leonid Šejka tárlatai, festményei által ihletet-ten.

A kötetbe válogatott tanulmányok mintegy egyharmadát Maurits Ferenc művészete inspirálta. Bányai János Mauritsot többdimenziós művésznek tartotta, akivel kölcsönösen megihlették egymást, valamint több évtizedes szakmai és baráti kapcsolat fűzte össze őket. Az irodalomtudós, esztéta Bányai élete végéig kiemelt figyelmet szentelt Maurits művészeti útjának, festői világa kiteljesedésének.

A *költő halála* című tanulmányában Bányai Pilinszky sorait olvassa bele az 1981-ben készült rajzba: „Látja Isten, hogy állok a napon. / Látja árnyam követő és kerítésen. / Lélekzet nélkül látja állani / árnyékomat a levegőtlen présben. // Akkorra én már mint a kő vagyok, / halott redő, ezer rovátka rajza, / egy jó tenyérenyi törmelék / amekkora csak a teremtmények arca. // És könny helyett az arcokon a ráncok, / csorog alá, csorog az üres árok”.

„Így csorognak alá Maurits rajzain a fekete testből kiinduló, majd egészen a kép keretéig folyó ráncok, »ezer rovátka

rajza«, azok a ráncok, amelyek az egész képet behálózzák, egyszerre repedések is ezek a ráncok... (...) A tört vonalakat tört színek teszik elmélyültté, azok a tört színek, amelyek a sárga felé hajlanak el, a szürkesség több árnyalata telepszik rá mind a vékony, mind a vastag vonalakra, és benne megint csak a halál képe mutatja meg magát, a képből könny helyett kicsorgó »üres árok«.”

Az irodalomtudós szólal meg akkor is, amikor Maurits *Gion-feszület* című sorozatát értelmezi. A 2007-ben készült nyolc rajz a Gion-emplékhez avatóján került kiállításra. A feszület motívumának nyolc különböző szempontú megközelítéséről értekezik, kiemelve, hogy Maurits rajzai nem illusztrálják, nem képezik le Gion regény- és elbeszéléshőseinek drámáját, hanem magát a megélt drámát mutatják meg, mégpedig a legfontosabb szakrális tárgy, a feszület közvetítésével. Az irodalmár értelmezése szerint nincs szó rajz és próza véletlen találkozásáról, „mert Maurits rajzain az egymásba fűződő szálak és vonalak mondatokként is olvashatók, ahogyan Gion mondatai, főként a Kálváriát és a Kálvárián látható három feszületet leíró mondatai rajzként is olvashatók”. Bányai János akkor arra szólította fel a jelenlevőket, hogy a rajzok

Lódi Gabriella

BÁNYAI JÁNOS
Különös effektusok

megtekintése után olvassák azokat úgy, mintha Gion-mondatok lennének.

A tanulmányok elolvasása, újraolvasása után új értelmezést nyernek ezek az alkotások, vele együtt a rajz poézisét, metaforáját keresve. Bányai János értekezéseit pedig vizualizálják a megtekintett festmények, tárlatok. Ugyanis „a képzőművészet kritikája s az irodalom bírálata sem lehet független magától a műalkotástól, a kritikus szemléletétől és ugyanannak személyétől sem”. (Az integrált kép. B. J.: *Különös effektusok*)

SOROK ÉS KÉPERNYŐK KÖZÖTT AZ IRODALOM NEM VÉSZ EL, CSAK ÁTALAKUL

Gyorsan változó világunkban, ahol a szokások és gondolatok állandó mozgásban vannak, a szórakozás módjai és az erre szánt tartalmak, valamint az újonnan született gyártási és megosztási felületek gyökeresen megváltoztatnak minden mostani és jövőbeli generációt. Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy vajon milyen hatékonysággal tudunk alkalmazkodni ezekhez a változásokhoz, vagy az, hogy a régi világból hozott értékek mennyire tudnak megfelelni a mai ember állandó ingert követelő életformájának. Egyesek úgy érvelnek, hogy a technológiai fejlődés az oka bizonyos visszalépéseknek, főleg az olvasás és az irodalomfogyasztás terén, a képernyőt hibáztatva azért, hogy az olvasók és főként a fiatal olvasók száma drasztikusan csökkenni látszik. Fontos megjegyeznünk viszont, hogy a mesemondás és a történetmesélés formái pontosan olyan változékony elemek, mint minden más a világban. A szórakozás, szórakoztatás mindig az alapján változott, hogy az adott kor és közösség normái és elvárásai mit diktálnak. Így kialakult egy olyan multimediális narratíva, amely hídként összekötheti a régi és új médiát, ezzel kitágítva a fogyasztásról alkotott képünket.

A dr. Kérchy Anna, a Szegedi Tudományegyetem és dr. Björn Sundmark, a Malmöi Tudományegyetem Angol Tanszékének professzora által társszerkesztett, *Translating and Transmediating Children's Literature* című tanulmánygyűjtemény ezt a jelenséget járja körbe. A kötet célja megvizsgálni és bemutatni azokat a fordítási és transzmediális módszereket, folyamatokat, amelyek fontos szerepet töltenek és töltenek be a gyermek- és ifjúsá-

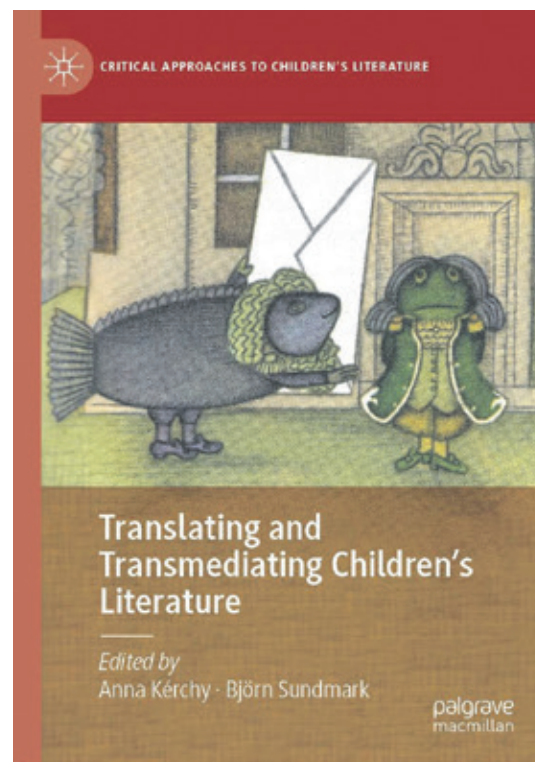
gi irodalom, valamint az olvasás népszerűsítésében. Az öt tematikus részre bontott gyűjteménynek a részét képezi további tizenhat, a világ különböző egyetemén tevékenykedő kutatónak a tanulmánya, akik munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy ez a folyamat a mai digitális világban globális szinten feltárássra kerüljön. A kötet fő gondolatszála, amely összefűzi a fejezeteket, pontosan a fent említett szélsőséges meglátással szembeni érvelés, számos példán és esettanulmányon keresztül bemutatva, hogy a technológia, a digitális világ és az új média, továbbá a hagyományos olvasási kultúra és irodalomoktatás nem két egymással szemben álló dolog, hanem egymást kiegészítő jelenség, amelyek a transzmediális tartalmakon keresztül lehetővé teszik az újabb, nagy számban olvasó generációk születését.

Az első fejezet az inter- és intrakulturális változások ernyője alatt elemzi a lefordított művek piaci, valamint eszmei értékét. A fordító munkájában a kultúraidegen elemek lokalizálása a célnyelvi közönség számára mintegy tartópillérként támogatja a szöveg befogadhatóságát. De mi a teendő akkor, ha a szövegnek a forrásnyelven sincs kontextuson kívüli értelme? Dr. Kérchy Anna a tanulmánygyűjtemény második fejezetében a lefordíthatatlan (nonszensz) szövegek lefordíthatóságáról ír, ahol a Lewis Carroll *Alice Tükkországban* című kötetében megjelent nonszensz vers magyar fordításait elemzi. Míg az *Alice Csodaországban* magyarul hat különböző író fordításában látott napvilágot, a kacífántos „*Jabberwocky*” verssel csupán néhányan birkóztak meg. A fordítók megoldásaikkal kilépnek a papírforma

korlátai közül, és a szemünk láttára bontakozik ki a neologizmus egyik legfőbb formája. Míg Weöres Sándor szerint a Szajkóhukky „bugyborékolva ráng”, a Varró fivéreknel Hergegyörccsád „bihálva csörtetett elő”, Jónai Zs. Balázs Varjtarjú nevű szörnye „morgva érkezett meg”. A képzelet automatikusan arcot, testet társít a névhez, a hangutánzó szavak segítségével lelki szemeink előtt látjuk a teljes jelenetet. A történet tulajdonképpen nem a szövegben kel életre, hanem a képzelet korlátlan világában, ez pedig nem más, mint a transzmedialitás legkézenfekvőbb formája.

A kötet másik szerkesztője, Björn Sundmark a világhírű író, a fantasy műfaj atyjaként is emlegetett J. R. R. Tolkien egyik legtöbb adaptációban megjelent, *A hobbit* című művének svéd illusztrációit veszi a transzmediális folyamatok görcsője alá. A fantasy, valamint a tudományos-fantasztikus műfajú könyvek talán azok, amelyek a legtöbb fiatal olvasásra buzdítanak, így mindenképpen nagyobb szerepet és komolyságot kell ezeknek a könyveknek tulajdonítani. Sundmark bemutatja, hogy Tolkien világa és annak szereplői kulturális kontextustól függetlenül hogyan rajzolódott ki az első fordításokban (a magyar olvasóközönség Szobotka Tibor *A babó* és a későbbi, Gy. Horváth László- és N. Kiss Zsuzsa-féle *A hobbit* fordításban tudja olvasni), és hogy a Peter Jackson által rendezett *A Gyűrűk Ura* és *A hobbit* filmtrilógia akkora befolyással bírt a fogyasztói közösségre, hogy az ezek

Budai Ágota

után megjelent számítógépes játékokban, rajongói illusztrációkon, figurákon mind a mozivásznzon ábrázolt karakterek köszöntek vissza. A virtuális világ, ahol az anonimitás nagy előnyt élvez, és a gyors megosztás, valamint gyors gyártás és másolás csupán néhány gombnyomás kérdése, a szerzői jogok a transzmedialitás és a fordítás kérdéskörében még mélyen vitatottak.

A könyv összességében hiánypótló mű a maga szakterületén, és az írók szakértelmükkel nemcsak körbejárják ezt az összetett kérdéskört, hanem kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a fordításoknak, bemutatják a transzmedialitás többretegűségét, és friss, újszerű megközelítést kínálnak a papírforma kontra képernyő kettősségre.

átmentett történelem

VEZÉRCIKKEK KÉT CSILLAGGAL

Patyi Szilárd

Az oktrojált alkotmányról szóló tudósítások és Havas Károly írásai a Napló hasábjain

Az Országos Magyar Párt nem hivatalos lapja a szabadkai Hírlap volt. A napilap hasábjain így számos vezércikk, publicisztika, helyzetelemzés látott napvilágot a délvidéki magyarság legfőbb problémáiról, önszerveződéséről, a kisebbségi létről, az SZHSZ Királyság keretein belüli megmaradás lehetőségeiről. Ezen írások a délvidéki magyar közélet és sajtó olyan neves képviselőinek tollából származtak, mint például dr. Sántha György, az OMP elnöke, dr. Nagy Ödön, Prokopy Imre, Strelitzky Dénes vagy éppen Havas Károly, a Hírlap felelős szerkesztője. Az 1929. január 6-án bevezetett királyi diktatúra azonban pontot tett az első délvidéki magyar érdekvédelmi szervezet történetének végére. I. Sándor jugoszláv király minden nemzeti alapon működő párt, így az OMP működését is betiltotta. A Hírlap sem élte túl sokkal a párt betiltását. A napilap 1929. szeptember 3-án jelent meg utoljára.

A szintén szabadkai Bácsmegeyi Napló, amely a diktatúra éveiben Napló címen jelent meg, továbbra is a délvidéki magyar olvasók rendelkezésére állt. Az új rendszerben már nem jelenhettek meg a nemzeti kisebbségek helyzetét firtató cikkek a sajtóban. A napilap úgynevezett kétcsillagos cikkeit olvasva azonban burkoltan vagy néha nem is olyan burkoltan megismerhetjük az 1930-as évek első felének legfőbb társadalmi problémáit, amelyek a délvidéki magyarságot is foglalkoztatták. Ezeket az írásokat a fentebb említett Havas Károly vetette papírra. Az egykori felelős szerkesztő ugyanis a Hírlap megszűnése után a Bácsmegeyi Naplónál talált új állást. 1931-től megjelenő vezércikkei, amelyeket a neve helyett csupán zárójelbe tett két csillaggal jelentetett meg – innen a kétcsillagos cikkek neve –, magas színvonalú írások voltak, amelyek a napi eseményekre reflektálva sokszor szinte filozófiai magasságokban jártak

körül egy-egy társadalmi problémát. Ezek az írások gyakran szöges ellentétben álltak azzal a képpel, amelyet a királyi diktatúra igyekezett közvetíteni a lakosság felé. Ha megvizsgáljuk, hogy például 1931. szeptemberében – amikor I. Sándor király meghozta a Jugoszláv Királyság új alkotmányát – milyen tudósítások jelentek meg a Napló címlapján, és miről írt kétcsillagos cikkeiben Havas Károly, megláthatjuk a köztük lévő különbségeket.

„Verőfényes öröme virradt Jugoszlávia népe”

1931. szeptember 3-án léptette életbe I. Sándor király Jugoszlávia új alkotmányát. Ez volt az úgynevezett „oktrojált alkotmány”. A Napló még aznap rendkívüli kiadásban számolt be arról, hogy „új alkotmányt kapott az ország”. A címlapon a király képe mellett I. Sándor kiáltványát közölték, amelyben az uralkodó leszögezte, hogy „szent kötelessége” és legfőbb célja a nemzet és az állam egységének megőrzése. Hozzátette, hogy ez volt a legfőbb célja az 1929. január 6-án bevezetett „rezsimnek” is. A kiáltvány szerint az azóta eltelt időben sikerült elvégezni a fontos nemzeti és állami feladatokat, és az országot tartós alapokra helyezni. Ezért az eddig elvégzett munka az uralkodó szerint megengedte, hogy hozzálassanak az intézményrendszer végleges megszervezéséhez.

„Istenbe és a Jugoszláv Királyság jövőjébe vetett hittel alkotmányt adok a jugoszláv királyságnak” – zárta sorait I. Sándor király.

A király kiáltványa után a lapban ismertették az új alkotmány meghozatalának körülményeit. E szerint szeptember 2-án este a dedinjei királyi kastélyban I. Sándor elnökletével tanácskozást tartottak, amelyen Petar Živković tábornok, miniszterelnök és a kormány valamennyi tagja jelen volt. A tanácskozást a király beszéde nyitotta meg, majd az udvari miniszter felolvasta az új alkotmány szövegét, végül az összejövétel közös vacsorával zárult. A napilap ezu-

tán ismertette az alkotmány főbb rendelkezéseit.

A Napló szeptember 4-ei számának címlapján a *Szeptember 3.* című, aláírás nélküli vezércikkben az új alkotmány meghozatalának történelmi jelentőségét méltatták.

„A verőfényes őszi napon verőfényes öröme virradt Jugoszlávia népe. Kortörténeti dátummá, elhatároló és elhatároló jelentőségű nappá avanszált szeptember 3-a az ország aná-leseiben. Ennek a napnak az estéjén olvasták fel a dedinjei királyi kastélyban tartott koronatanácson Jugoszlávia új alkotmányát, amely Alekszandar király Ófelsége fennkölt akaratából, híven a demokratikus érzés ama hagyományaihoz, amelyek Jugoszlávia bölcs uralkodóját minden cselekedetben eddig is vezették, a népképviselői rendszer fundamentumára helyezi országunk közéletét” – lelkendeztek a vezércikkben.

Szeptember 6-án dr. Handler Zsigmond *Új alkotmány – új korszak* című vezércikkében úgy méltatta az új alkotmányt, mint ha az egy demokratikus rendszer alapjait fektette volna le.

„Az új alkotmány a polgári demokrácia elgondolásaiból született. Felemelő ihlet és határtalan jóakarattal, amely az ország lakosságának a boldogulás lehetőségeit szándékozik nyújtani, sugárzik ebből a jugoszláv Magna Kartából. Ennek az alkotmánynak a demokrácia az alapja” – írta dr. Handler Zsigmond.

A szerző ennél is tovább ment, és az alkotmányban lefektetett rendszert a két szemben álló rendszer elegyeként létrejött új korszakalkotó formációként mutatta be.

„Ha azonban az új alkotmány megfigyelésénél a polgári demokrácia fogalma ötlék a szemünkbe, akkor a demokrácia egy speciális fajtájával állunk szemben. Miután csupán az az új politikai vagy gazdasági intézmény teszi lehetővé az egészséges fejlődést, a magasabbfokú organizáció felé, amely mindig az effektív jelenből indul ki, úgy bölcs dolognak kell minősítenünk azt aényt, hogy az új alkotmány a világpolitika színterén egymással küzdő polgári demokrácia és szocialista demokrácia sorsdöntő harcának jelenségével szemben a jugoszláviai közélet tradicionális polgári demokráciájából indul ki – magában hordva egyszersmind az állami tanács intézményében (§. 23.) a jövő irányát mutató szocialista demokrácia magvát, hogy ezen két kategória szintéziséként kitermelje a mindenki számára boldogulást jelentő szociális demokráciát” – olvashatjuk a vezércikkben.

A szerző szerint az új, szociális demokrácia legfőbb jellemzője, hogy a közéletben már nem a politikai, hanem a szociális és

Havas Károly portréja Kolozsi Tibor Szabadkai sajtó (1919-1945) című könyvéből

gazdasági szempontok fognak érvényesülni.

A királyság polgárai, köztük a délvidéki magyarok többségének azonban nem az új alkotmány volt a legfőbb problémája, hanem a nagy gazdasági válság okozta megélhetési nehézségek és a nyomában feltámadó szélsőséges politikai mozgalmak. Ezekről pedig Havas Károly kétcsillagos cikkeiben olvashatunk bővebben.

Pillanatképek a nagy gazdasági válságból

A Napló szeptember 15-ei számában, a *Káosz* címet viselő kétcsillagos cikkében Havas Károly, két erőszakos eseményre reflektálva, az 1930-as évek Európájának politikai légkörét írta le. 1931. szeptember 13-án Magyarországon Matuska Szilveszter felrobantotta a biatorbágyi viaduktot, amit a Károlyi Gyula-kormány a kommunisták ellen használt fel. Ugyanazon a napon az ausztriai Stájerországban egy szélsőjobb oldali paramilitáris szervezet, a Heimwehr, puccsot kísérelt meg. Havas a robbantás és a puccs hatására vetette papírra a következőket:

„Az értelem meghalt. Megölték a frázisok, vagy talán elpusztult a maga félredobottságának felismerésében. A káosz rémei száguldanak Európa fölött, az egész világ fölött.”

Néhány sorral lejjebb pedig így folytatta:

„Gyűlöletet támasztanak jobbról és balról. A baloldali

eszevesztettek bombákat raknak a sínekre, a jobboldali Istentől elhagyottak géppuskákat állítanak fel a munkásotthon előtt. A biatorbágyi kommunista-bomba és a stájerországi Heimwehr-puccs ugyanannak az őrült pusztítási váagnak, gyilkolási ösztönnek a terméke. Azt akarják jobbról is, balról is, hogy minden ember úgy gondolkozzék, mint ők. A maguk akaratának a tébolyodottai. A fékevesztett és értelmét veszített akarat mániákusai. Frázisainak borától megrészegettek és dühöngésük kiáltásaitól megzavarodottak cselekedetei riasztanak bennünket jobbról és balról.”

A szélsőséges politikai légkör mellett többször is írt a nagy gazdasági világválság miatti nehéz életkörülményekről. Szeptember 17-én *A középosztály válsága* címmel a társadalmi közép réteg kétségbeesett helyzetét vázolta fel.

„A középosztály – tehát a kereskedő, az iparos, az ügyvéd, az orvos, a tisztviselő – minden országban a lakosság legértékesebb és legkulturáltabb része. A könyveket, a képeket a középosztály igyekezett minél szebbé és minél kulturáltabbá tenni, ruházkodásra, színházra ez az osztály költött a legtöbbet. A pénz hivatását a középosztály értette meg a legjobban, mert a pénznek az a hivatása, hogy mozogjon és ne pihenjen se a harisnyaszárban, se a tresorban. A középosztályban éppen ezért nem csak a magasabb kultúrát jelentette és nem

A szabadkai Napló című napilap fejléce 1931-ből

átmentett történelem

csak ezért volt érték. A középosztály volt a legjobb fogyasztó.

Most mintha Európa valamennyi országában devalválód-nék a középosztály értéke. Már nem fogyasztó és kulturális ereje lecsökkent. Nem vesz könyvet, nem jár színházba, nem vásárol bútort. A megélhetés gondolai elhatalmasodtak fölötté és minden energiája kimerül abban, hogy az életét egyik napról a másikra ten-geesse. A kenyérgond megöli azo-
kat a nagy szellemi értékeket, amelyeket a középosztály a nem-
zetnek adhat és elsorvasztja azo-
kat az anyagi erőforrásokat, ame-

lyeket a középosztály kulturális igényei a nemzet gazdasági életé-
nek nyújthatnak” – olvashatjuk a
kétcstillagos vezércikkben.

A gazdasági válság közepette pedig a jótékonyosságra lett volna a legnagyobb szükség, de Havas Károly szerint éppen ebből volt hiány Szabadkán. Szeptember 19-én *Jótékonyosság* című kétcstillagos cikkében a következőt olvashatjuk:

„Akárhogy is szegyeljük a dolgot, a Dobro delo [szabadkai jótékonyossági egyesület] válságban van, ami bizonyára nem jelenti azt, hogy a télen nem lesz nép-

konyha. Sajnos, ezen a télen is lesz nyomorúság, tehát ezen a télen is kell – talán jobban, mint máskor – a népkonyha. Csak éppen önkéntes adományok nem lesznek. Az adakozók kifáradtak, jótékonykodás ellanyhult. A Dobro delo nem kap adományokat. Az emberek nem vágyakoznak a jótévesre.

A jótékonyosság ugyanis a jótévesre való vágyakozás. A jótétemény, a segítség csak akkor jótékonyosság, ha lélekben önkéntes cselekedet. Ha jótékonyossági hölgyeknek kell az adományt kimosolyogni, ha éppen hatásá-

gi noszogatóssal lehet csak az irgalmas lelkeket segítségre bírni, akkor ez már nem jótékonykodás. Az ilyen adomány röstelkedés. Nem éppen csúnya dolog, de szépnek sem mondható. Olyasféle, mint az adófizetés. Meg kell lenni. Mert az rendjén lévő dolog, ha valaki pontosan fizeti az adóját, de azért még nem dicsérik az újságokban.”

Havas Károly szerint pedig a gazdasági válság okozta nehézségeket csak jótékonyossággal lehet leküzdeni.

„Ezeket a mostani nehéz időket át kell szenvedni, ki kell bír-

ni. Azoknak is, akiknek van még valamijük, és azoknak is, akiknek már régen nincs semmijük. Akiknek még van valamijük, ebből a kevésből adni kell, hogy megőrizhessék, megtarthassák azt, ami még van. És segíteni kell azokat, akiknek nincs mijük, hogy el ne pusztuljanak, tébolyodjanak a kétségbeesésben. Mert nincsen szörnyűbb és rombolóbb erő, mint az éhség kétségbeesés.”

Így Havas Károly cikkeiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy nem „verőfényes örmre” ébredtek a Jugoszláv Királyság polgárai.

emberek a történelemben

GYERMEKKATONÁK A NAGY HÁBORÚBAN

Molnár Tibor

Manapság a gyermekkatona kifejezés hallatán legtöbbszörnek a Fekete-Afrikában a 20. század 80-as, 90-es éveiben lejártsódott fegyveres konfliktusok jutnak eszébe. Pedig gyermekek már az első világháborúban is részt vettek.

A szerb hadsereg katonája volt Momčilo Gavrić, aki 1906. május 1-jén a Loznica melletti Trbušnica faluban, szülei nyolcadik gyermekeként látta meg a napvilágot. Az első világháború kirobbanásakor mindössze nyolcéves volt. 1914 augusztusában a Mačvába – Szerbia északnyugati régiója, amelyet északról a Száva, nyugatról pedig a Drina folyó határol – betörő m. kir. zágrábi 42. honvéd gyaloghadosztályhoz tartozó, zömében horvát nemzetiségű katonák megölték a családját. A gyermek a szörnyű mészárlást szerencsés módon élte túl: apja aznap a szomszéd faluba küldte a nagybátyjához. A kóborló árvára a szerb Drina-hadosztály 6. tüzérezredének katonái találtak rá, akiknek elmesélte szomorú történetét. A tüzérek „örökbe fogadták”: egyenruhát varattak neki, puskát adtak a kezébe. Az ezred parancsnoka Stevan Tucović őrnagy, az 1914 novemberében tisztként hősi halált halt Dimitrije Tucović szerb szociáldemokrata politikus testvére volt.

A kis Momčilo ezredével 1914 őszén részt vett a Cer-hegyen, a Kolubara folyó mentén, valamint a Gučevo-hegyen vívott küzdelmekben. Helytállását tizedesi/káplári rangfokozattal jutalmazták.

Bajtársai – és őrangyala – a harcok 1915-ös szünetében, amikor Szerbia-szerre dühöngött a tifuszbajrvány, éberen vigyáztak rá, aminek következtében elkerülte a halálos kór. 1914/15 során Szerbiában négyszázezer betegedtek meg tifuszban: elhunyt százezer civil, harmincezer szerb katona, valamint harmincezer osztrák–magyar hadifogoly is.

Szerbia 1915 őszén a központi hatalmak támadásának következtében összeomlott. Az államapparátus és a hadsereg, valamint a lakosság egy része déli irányba vonult vissza. Miután a bolgár támadás elzárta a Görögország felé vezető utat, a menekülő Montenegrón és Albánián keresztül folytatódott. A Drina-hadosztály – amelynek kötelékében a kilencéves Momčilo is végigszenvedte a visszavonulást – az utóvéd szerepét töltötte be: folyamatos harcban állt a menekülőket üldöző osztrák–magyar csapatokkal. A domborzati és időjárási viszonyok, valamint az albán lakosság ellenséges magatartása miatt a visszavonulás nagy embervesztésekkel járt, aminek

következtében „halálmars” néven került be a szerb történelemkönyvekbe. A szerbek albán golgota (albanska golgota) néven is emlegetik.

A megtizedelődött szerb hadsereg maradványait, hozzávetőlegesen százötvenezer alutáplált, lerongyolódott, beteg katonát orosz nyomásra a franciák 1916 januárjának közepétől az albán partokról átszállították Korfu szigetére. Kisebbszük a tunéziai Bizertébe került.

A Korfu melletti Vido-szigeten, ahol a járványkórház működött, még sokan meghaltak, a holtestek zömét a tengerbe temették. Az életben maradtak – az orvosi ellátásnak, valamint a megfelelő táplálkozásnak köszönhetően – fokozatosan erőre kaptak. A szövetségesek felszerelték az alakulatokat, és újjászervezték őket. A szerb csapatokat 1916 áprilisától Szalonikibe szállították, majd hamarosan a macedóniai frontra kerültek.

A legenda szerint egy alkalommal Živojin Mišić tábornok, miközben csapatai állásait ellenőrizte, összefutott Momčilóval. – Mit keres itt ez a gyerek? – kérdezte a hadvezér a jelen lévő tisztet. Miután meghallotta a kisfiú történetét, parancsot adott, hogy szakaszvezetővé léptessék elő.

A macedóniai front 1918. szeptemberi áttörését és Bulgária kapitulációját követően Momčilo Gavrić alakulata az új délszláv állam nyugati határáig nyomult előre, ahol az addigi szövetséges olaszokkal nézhettek farkasszemet.

A békekötést követően a Drina-hadosztály visszatérhetett Belgrádba. A tizenkét éves Gavrić szakaszvezető újabb parancsot kapott: irány Anglia! De már nem katonai egyenruhában, hiszen a szerb hadiárvák tanulni mehettek oda. Három gimnáziumi iskolaévet követően Pašić miniszterelnök hívására tértek vissza a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba.

1929-ben Gavrić behívót kapott a jugoszláv királyi hadseregbe. A Slavonska Požega-i (magyarul: Pozsega) lakonyában jelentkezett, ahol előadta, hogy háborús veterán, aki négy évet töltött a harctéren. Horvát nemzetiségű előjárója nem hitt neki, hazugság vádjával fogdába csukatta, ahol két és fél hónapot töltött. Ennyi idő kellett, hogy tisztázódjon a „nézeteltérés”. Miután leszerelt, visszatért Belgrádba, és kitanulta a grafikusszakmát. Megnősült, egy papírgyárban dolgozott.

1941-ben, a Jugoszlávia elleni német támadás előestéjén mozgósították, és a

Kolašinban (ma: Montenegró) állomásozó tüzéralakulathoz osztották be. Hadi-fogságba esett, de sikerült megszöknie. 1944-ben örömmel várta a felszabadítókát, de kollaboráció vádjával letartóztatták. Már-már kivégzőosztag elé került, de egy ifjúkommunista – akinek a meg-szállás alatt segített – tisztázta szerepét, és szabadon bocsátották. 1947-ben, amikor a jugoszláv Népfrent aktivistái azzal kopogtattak be hozzá, hogy pénzadományokat gyűjtenek Albánia megsegítésére, ezt mondta:

– Nem adok semmit az albánoknak, mert megéreztem „segítőkétségüket” 1915-ben, amikor gyilkoltak bennünket!

Kijelentéséért ismét letartóztatták, és másfél év börtönbüntetésre ítélték.

Az 1970-es évektől rendszeres résztvevője volt azoknak az utaknak, amelyek során a szerb veteránok Korfura, valamint a zeitinliki (ma: Görögország) katonai temetőhöz zárandokoltak, hogy tisztelegjenek elesett bajtársaik emléke előtt. 1993. április 28-án, nyolcvanhét éves korában hunyt el Belgrádban. 2018 óta Loznicában szobor őrzi emlékét.

Az Osztrák–Magyar Monarchia katonája volt Elez Dervišević, aki 1901-ben, tekintélyes kereskedőcsalád sarjaként látta meg a napvilágot a Szerbia és Bosznia közötti határt képező Drina folyótól mindössze 10 kilométerre nyugatra fekvő, boszniai Bijelinán. 1913-ban bátyja nyomdokaiba lépve, aki akkor már hetedikes volt, Tuzlán kezdte meg gimnáziumi tanulmányait. A szarajevói merényletet követően egy gazdag bosnyák kereskedő, Ademaga Mešić, felismerve a Szerbia közelsége miatt a bosnyákokat fenyegető veszélyt, a hatóságok jóváhagyásával – még nem hadköteles korú legényekből – négyszázötven tagú szabadcsapatot szervezett, és szerelt fel saját költségén. Az alakulat a határt volt hivatott felügyelni, és védeni az esetleges szerb betörés esetén. Ehhez az alakulathoz csatlakozott Elez bátyja, Mehmet Ali, aki hamarosan egy száznyolcvan fős csapat parancsnokává lépett elő.

A háború kitörésekor, tizenkét évesen Elez is csatlakozott a szabadcsapathoz.

Egy felderítővállalkozás alkalmával, a Drinán való átkelés során Mehmet Ali elesett a szerbekkel vívott csetepatéban.

1915 májusában, amikor a Boszniában állomásozó osztrák–magyar csapatok jelentős részét az olasz határra vezényelték Olaszország egyre valószínűbb hadüzene-
te miatt, Elez kiváló helyismerete miatt a prágai cs. és kir. 91/I. zászlóalj útikalauza

Elez Dervišević a harctéren

lett a bevagonírozás során. Egy óvatlan pillanatban ő is felszállt a vonatra, jelenléte csak az Isonzónál derült ki. A gyereket Alois Martinek zászlóaljparancsnok vette pártfogásába, akinek a személyes küldönce lett. Később a harcokba is bekapcsolódott, egy alkalommal három olasz katonát fogott el. Jutalmul, tizen-négy évesen, tizedessé léptették elő.

A harcok során súlyosan megsebesült, repesz fúródott az állkapcsába. Bécsbe szállították gyógykezelésre. Megjelenése nagy feltűnést keltett, a kórházban Izabella Mária Terézia főhercegnő (1888–1973) is meglátogatta. Felépülését követően vissza szeretett volna térni a frontra, de nem hagyták. Előbb az Ernsthaler család vette pártfogásába, majd a pozsonyi kadétiskola hadapródja lett.

A háború befejezését követően visszatért szülővárosba. Katonai szolgálataiért megkapta a 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érmet, a Bronz Vitézségi Érmet, valamint a Katonai Érdemérmet.

A bécsi és magyarországi – Izabella főhercegnő ekkor Magyarországon élt – támogatóitól kapott tőkéből 1925-ben testvérével mezőgazdasági termékek exportjára szakosodott vállalkozást alapított, amely a második világháború kezdetéig sikeresen működött. A második világháború befejezését követően – egyes források szerint azért, mert a németek oldalán harcolt a kommunista partizánok ellen – elhagyta szülőföldjét, és Szíriában telepedett le. A szír hadsereg tisztjeként részt vett az Izraellel vívott fegyveres konfliktusokban, katonai pályafutását az őrnagyi rangfokozatig vitte. 1988-ban Damaszkuszban hunyt el.

esszé

KONZULTÁCIÓ MINDEN NYELVEN

Amikor néhány héttel ezelőtt egy nyugat-bácskai kisvárosban megálltam a kocsimmal egy parkolóban, még fogalmam sem volt arról, hogy röpké percekkel később egy rendkívül fontos személyes tárgyat fogok megvásárolni. Forró júliusi nap volt, a párával teli, nehéz levegő vibrált a hőhullámoktól, az emberek körvonalai olvadozni látszottak, mint azok a fagyik, amelyeket a sarkon vettek, és elégedett arccal tartottak kezükben, nagyokat nyalintva, nézegetve a fákat, kirakatokat, járdára piszkító, majd továbbtipogó madarakat, izzadt-ideges, önfeledten vidám vagy épp melankolikusan elmélyült arccal, elvegyülve a megindítóan átlagos kelet-európai, bájos balkáni délutánban.

Nem célzottan, előre megfontolt szándékkal vettem meg személyes ereklyének ezt a bizonyos misztikus terméket kerek tíz dinárért, ellenkezőleg: a póre funkcionalitás jegyében, hanyag mozdulattal, már-már oda sem figyelve, a pénzt épp-hogy csak odalökve az unott arcú, telefonozgató bódés hölgynek, aki ugyanilyen lezserül passzolta oda nekem a kegytárgyat. Egy maszkot kellett vennem, ugyanis bevásárolni mentem, oda pedig – mostanság inkább már csak elvileg – kötelező ez a pompás arcdísz, amely világoskéken feszülve fizimiskánkon olyan nagy szolgálatot tesz minden, legalább cseppnyire szorongó embernek. Egy, a közeli kínaiban vásárolt napszemüveggel kiegészítve ezt a felszerelést, igazi védőpáncél mögött érezhetjük magunkat,

és ha ne adj' isten még szakálunk is van, igazán elmondhatjuk magunkról, hogy sem vírus, sem más külső veszély nem árt hat sem kiszolgáltatott testünknek, sem törekeny lelkünknek.

És hogy mi köze ennek az egésznek a *Művészeti konzultáció* című képzőművészeti albumhoz? A szövevényes titkot teljes egészében még nem tártam fel, de annyi biztos, hogy ezt az ominózus maszkot használtam könyvjelzőként, amikor a drMáriás 55., illetve a Tudósok zenekar 35. születésnapjára megjelent kiadványt lapozgattam; olvastam, nézegettem és hallgattam. A jubileumi könyv – amely könyvebb a könyvnél – főhőiséhez méltó módon, ösztönművészeti orgiaként, Máriás jelenlegi irányvonalára fókuszálva állít emléket a vajdasági származású reneszánsz ember eddigi pályafutásának. Szöveg, kép és a csatolt Tudósok-válogatáslemez – *Buta szeretnék lenni!* – révén zene: komplex élmény.

Nem kellett hozzá sok idő, hogy felismerjem: égi jel volt, amelynek hatására a maszkot vettem elő az említett célra: sokkal biztonságosabb, ha van nálam egy ilyen védőeszköz, amikor elmerülök ebben a veszélyes világban. Nem tehetem ki magam túl nagy kockázatnak. Gondoljunk csak bele, mennyire hatástalan lett volna egy szelet papír, képeslap, egy rendeltetésszerű könyvjelző, esetleg egy leharapott árcédula az egyik nemrég vett ruhámról... Másrészt, magam is hozzájárulhattam az élménykomplexitáshoz, hiszen bizonyos

dolgokat más fénytörésben látunk-hallunk-tapintunk-szagunk-ízlelünk, értelmezünk, ha egy maszk megnyugtató jelenlétében vetjük alá magunkat a súlyos tapasztalásnak. Kiszámíthatatlan kelet-európai (balkáni) hétköznapijainkban mindenképp.

Mert a *Művészeti konzultáció* egy roppant súlyos könyv. Mintegy két kilogrammot nyomhat, egy másik típusú mértékegységrendszerben pedig legalább annyira súlyos, mint a *Basszá!* című klasszikus, amely általában az elsősközött jut eszembe, ha a Tudósok opusa merül fel egy- vagy többszemélyes társalgásaim alkalmával.

•

Ahogy arra Keresztury Tibor fülszöveggént felhasznált tárlatmegnyitója rámutat, Máriás Béla, az „utolsó magyar punk” önzonos művész és szabad ember, aki úgy nyúl témáihoz, hogy közben „áthágja a szabályokat, feszegeti a kereteket”. Stílusa a művészettörténet átfogó ismerete, illetve a (főleg az elmúlt egy-másfél századi) naggyá vált festőművészek jegyeinek állandó felhasználása és újraértelmezése, valamint ezek változtatása ellenére annyira egyedi, hogy ha egy-egy képe mellé semmiféle további magyarázatot nem fűznénk, akkor is felismerné szerzőségét százból kilencvenkilenc ember, aki látott már tőle néhány alkotást az elmúlt tíz évből. A századikkal nem tudom, mi történt. Maga a borítókép a legjobb példa erre az összetéveszthetetlen kifejezőmódra: *Orbán „Superman” Viktor visszahozza az angol kislánynak a Brexit hívőszele által elfújta szívűfiját, és csak annyit kér cserébe, hogy szüljön három keresztény gyermeket Banksy műtermében* – akkor is tudnánk, ki hozta létre, ha sem drMáriás neve, sem a fent említett Tudósok-lemez logója nem szerepelne alatta.

Két állandó jellemzőjük van a képeknek, amelyek a kiadvány gerincét alkotják: az egyik a témaválasztás, illetve az az abszurd, groteszk, szürreális, helyenként dadaista jellegű, szinte mindig ironikus és reflexív képzettársítás, amely nagyban hozzájárul az említett felismerhetőséghez, a másik pedig az a (nemritkán forma- és színvilágában is pop-artos) képi megformálási mód, amely – legyünk bármelyik egykori nagy műtermében – átüt, átsüt az elsődlegesen érzékelhető, aktuálisan kölcsönvett stílusjegyeken. Akár Picasso, akár Schiele, akár Toulouse-Lautrec, akár Basquiat bőrébe bújik Máriás, a kép legalább annyira viseli magát a doktor keze nyomát, mint

a dicső elődét, megteremtve egyfajta *máriásos* Picassót, Schielét, Toulouse-Lautrecet, Basquiatot stb. A stílus kérdéskörét érintve nem mehetünk el Gulyás Gábor bevezető tanulmánya mellett, amely az alkotó életművéből – értelemszerűen – a képzőművészetre fókuszálva mutatja be azt az alakulástörténetet, amely elvezetett az elmúlt évtized terméséig, amelyből a mostani album összeállt. Az írás egésze rávilágít, hogy Máriás pályafutása során szervesen haladt a *Művészeti konzultáció*ig, hiszen társadalmi kérdésekkel (is) rezonáló érdeklődési köre és a témák sajátos, a groteszkkel, az abszurdal és az ironikus reflexióval folyamatosan játszadozó képzőművészeti kifejezőmódja végig jelen volt – ilyen értelemben a *Művészeti konzultáció* egyfajta kifejelete, összefoglalása és fontos mérföldköve az eddigi életműnek.

Kieselbach Tamás *Helyi érték* című előszavában a naprakész témaérzékenységet fontos jellemzőként említi Máriásnál, mondván, „a legérzékenyebb történelmi, magánéleti, lélektani idegszálakhoz nyúl”, és nem kétséges, hogy „évtizedek elteltével sokan az ő szemüvegén keresztül néznek majd vissza közös múltunkra”. Fontos tényező ebből a szempontból a befogadhatóság: az aktuális, sokak által ismert témák és ügyek feldolgozása, személyek sajátosságos, gyakran maróan gúnyos ábrázolása miatt nem kérdéses, hogy a jellemzően kevés embert elérő magasművészetnél szélesebb közönséget mozgat meg. A klasszikusok stílusának felhasználásával pedig még egy vállalatot tesz és teljesít be drMáriás; nem tudom, de sejtem, hogy a szélesebb közönség körében akadnak, akik előbb láttak *máriásos* Lariot, Basquiatot, Magritte-t, Chagallt vagy Malevicset stb., mint eredetét...

A *Művészeti konzultáció* címre rímél az a belső oldalon elhelyezkedő, mintegy alaphangadó szatirikus és öniroikus portré, amely alatt ez áll: *Védjük meg művészettel a demokráciát!* Ez a kijelentés is aláhúzza, hogy drMáriás a maga cinikus, mindig két-(vagy több)értelmű módján nem fél a politizálástól és a (politikai) moralizálástól, de soha nem tesz egyértelmű, túlságosan is kézenfekvő kijelentést vagy banális megoldást egyetlen képpel sem: nem választ ad, hanem kérdést tesz fel, nem (teátrálisan) leleplez, hanem el- és továbbgondolkodtat; nemcsak rögzít, hanem összefüggésekre mutat rá, és bár olykor ki-méletlenül és elkerülhetetlenül ítélkezik, a végső megítélés szabadságát a befogadóra bízta.

Antalovics Péter

Három, esetenként négy elemből áll az album egy-egy dupla oldala, ezek az elemek külön-külön és együtt értelmezve is működő alkotások. A jobb oldalon található festmények mellett balról egy felkért vendégszerző rövidebb-hosszabb szösszenete áll, amely a kérdéses műre való ironikus, cinikus válasz, át- vagy újraértelmezés, közvetlen módon magyarázó leírás, személyes hangvételű elmélkedés vagy épp anekdotikus történet a szerző és Máriás közös múltjából. Ez alatt a szöveg alatt áll magának a doktornak a hasonló terjedelmű szövege, amely egyfajta magyarázatot ad a kép születéséről, témájáról, problematikájáról, illetve nemritkán arról, hogy a főszereplők – Soros György, Orbán Viktor, Donald Trump, Ferenc József stb. – miért épp ennek vagy annak a klasszikusnak az alkotótermében bukkannak fel. Az értelmezési horizontot gyakran egy, a bal felső sarokban elhelyezkedő személyes fotó is szélesíti, amely vagy Máriához és élettörténetéhez, vagy a vendégszöveg szerzőjéhez, esetleg mindkettőhöz vagy egyikhez sem kapcsolódik. Viszont mindenképp tágitja azt a kört, amelyet már maga a központi festmény is megteremtett szellemünk látóterén.

Az album drMáriás saját alkotásainak magyarázataként, ön-maga értelmezéseként felfogható esszéjével zárul, amely a *Fesd át a világot!* címet viseli. Ebben a művész kimondja, ami a festményekbe, szövegekbe és dalokba burkoltan is gyönyörűen átviláglik: „A művészet sokat segíthet abban, hogy máshogyan lássunk. Jelképes nyelvezete eleve olyan, hogy semmit sem mond ki egyértelműen és végérvényesen, hiszen a képek nézése, olvasása, értelmezése végtelen variációs lehetőséget rejt. Mert időtlen, s az idő mindig új és új értelmezési perspektívát szül. (...) Ki vagyunk szolgáltatva a hatalom és a politika kénye-kedvének, állítólagos jóindulatának, végtelen hazugságainak (...) A művészet annyit tehet, hogy a saját területén, saját nyelvén ellentámadást indít. Saját térfelén úgy formálhatja a politikust, a diktátort, az ígéretőt, a hazugot vagy a sztárt, ahogyan csak akarja.” A doktor valóban úgy formálta képeinek témáját, alakjait, ahogyan akarta: öntörvényűen, szabadon, saját szemüvegén keresztül, bármiféle teketóriázás és óvatos mérlegelés nélkül. A mi dolgunk, hogy ugyanilyen módon szemléljük, vizsgáljuk, elemezzük az ő alkotásait, és az, hogy – mint arra esszéje végén felszólít – adjuk hozzá magunkat a képekhez és a világhoz, fessük át saját színeinkkel, történeteinkkel, ízlésünkkel az életünket, a világunkat.

Szónok

SZOMORÚ TÁRGY – VIDÁM MŰVÉSZET

Fekete J. József

drMáriás: *Művészeti konzultáció*. Magyar Műhely Kiadó, Budapest, CD-melléklettel.

Brutálisan nagy méretű albumot jelentetett meg a Magyar Műhely Kiadó drMáriás 55. és a Tudósok zenekar 35. születésnapjára. A kötetben a művész 160 festménye jelenik meg 110 dokumentumfotó mellett, plakátok, borítók társaságában. A kettős jubileumi album annyira meglepte az egyik magyarországi könyvterjesztőt, hogy szerzőjeként Máriás Béla helyett dr. Máriás Antalt, kiadójának pedig a Kossuth Kiadót jelölte meg. (Egyiket sem találta el.)

Pedig a vaskos album kiérdemelte az odafigyelést, Kiesebach Tamás galériatulajdonos, művészettörténész bevezetőjétől Gulyás Gábor esztéta terjedelmes és alapos tanulmányáig, amelyben Szombathy Bálint, drMáriás monográfusa nyomdokán haladva korszakolja az alkotó képzőművészeti tevékenységét, kitér lírai és prózai irodalmi műveire és muzsikusi tevékenységére, megtalálja vizuális, olvasható és hallható megnyilvánulásainak egybehangzását.

A jugoszláv polgárháború elől Újvidékről Budapestre emigrált alkotó Bada Tiborral, vagyis Bada Dadával együtt keresett új hazát, talán barátságuk alapján társították drMáriást a (neo)dadaista művészeti irányzathoz, ami annyiban helytálló, hogy az ő művészete is avantgárd, és gesztusművészetnek tekinthető, de inkább

a francia „vadak” kolorizmusát továbbvivő anarchizmus számít fő irányultságának. Érzékeny társadalomkritikával reagál politikai eseményekre, a celebvilág történéseire, a fogyasztói társadalom jelenségeire, a kultúra befogadói leépülésére, a kultúra és az ellenkultúra megütkezésére, vélemények megfogalmazása az ironia felszterén játszódik, eljut a giccsbe fordításig, majd a parasztgiccs paródiájának megteremtéséig, a gúnyig és a maró, ironikus paródiáig.

Az utóbbi öt évben született alkotásai két világot kopíroznak egymásra: a jelen közéleti szereplőinek pop-artisztikus arcképét (testképét), mégpedig valamelyik festőzseni stílusába csomagolva. A felhasználott, újrhasznosított festői műhelyek tulajdonosai közt magyar alkotó nincsen, viszont a modellek zömmel a közelmúlt és a jelen közéleti szereplői, mondhatjuk, idoljai és ikonjai, köztük Orbán Viktor és a hatalmi elit viszi a primet. Megjelennek személyek a múltból, pl. Ferenc József, Rákosi Mátyás, Sztálin, Tito, Kádár, Trockij, művészek, bűnözők, olyan pillanaterbék, akiket az egyik kommentelő, a festmények mellé megjegyzést író szerint drMáriás emelt ki a feledésből – akár önmaguk lényegtelenességéből –, és tett 15 percre újra érdekessé a festményei által.

Apropó: kommentelők. Ez az album legfőbb érdekessége. A valamelyik festőóriás stílusában megjelenített közéleti szereplők, kulturális ikonok képeinek mindegyikéhez fűzött valaki, író, politikus, humorista, barát, művésztárs stb. néhány soros, általában szellemes megjegyzést, miként drMáriás is hozzászólt saját vizuális műveihez.

Fárasztó lesz olvasni, de a teljesség kedvéért ide kell másolnom az albuma felvett írásminiatűrök szerzőinek névsorát: Ágoston Attila, Balázs Attila, Baliz Georges, Bánki Ákos, Bárándy Péter, Benedek Szabolcs, Békési László, Bitter Brunó és Iványi-Bitter Brigitta, Blumm Aaron, Bognár Attila, Bozóki András, Bozsik Péter, Bödöcs Tibor, Breclj Marko, Bukta Imre, Bús Balázs, Cresswell Peterjon, Csató Gábor, Cserna-Szabó András, Csizmadia Tibor, Czabán György, Dezső Antal, Dobrila Peter Tomaž, efZámbó István, Elwell Stephen, Fabényi Júlia, Fábry Sándor, Fekete J. József, Fehér Béla, feLugossy László,

Forgács István, Füzesi Zoltán, Gerendai Károly, Gerényi Gábor, Győrfi Pál, Gulsio Tímea, Hammer Ferenc, Heller Gábor, Heimann Zoltán, Jankovics Zoltán, Kacsuk Péter, Kagagyejev Andrej, Kassai Farkas Ákos, Karácsony Gergely, Kaucsek Bálint, Kenderessy Attila, Keresztury Tibor, Kincses Gyula, Kocsis András Sándor, Kopejkin Nyikoláj, Kováč Boris, Kovács Gábor, Kozák Gábor, Kozlov Sándor, Kőbányai János, Kőhalmi Zoltán, Kruppa Géza, L. Simon László, Ladik Katalin, Lengyel András, Lengyel Zsolt, Lévai Balázs, Lovasi András, Lucas Gary, Lugosi Lúgó László, Marossy Krisztina, Marusić Dario, Máriás Zoltán, Márton Dani, Mesterházy Ernő, Mécs Mónika, Molnár F. Tamás, Nagy Géza, Németh Bálint, Orcsik Roland, Para-Kovács Imre, Pataki Ági, Pándi Balázs, Podmaniczky Szilárd, Pók Attila, Prieger Zsolt, Pritz Péter, Puskás István, Radnóti Ákos, Rácz Mihály, Rátgeber László, Rockenbauer Zoltán, Rozsonits Tamás, Rupaszov Tamás, Sáfár Zoltán, Sályi Lőrinc, Sári László, Schmidt Mária, Selmeczi Tibor, Skonda Mária, Starking Jonathan, Svébis Bence, Sugár S. András, Szabó Máté, Szadai Károly, Szalai András, Szász Zsolt, Széplaky Gerda, Szegedi Márton, Szombathy Bálint, Szurcsik József, Takács Attila, Till Attila, Tirts Tamás, Tóth Gábor, Tövisházi Ambrus, Trencsényi Dávid, Ungár Péter, Vágvolgyi B. András, Vincze Máté, dr. Vitanović Dušan, Völgyi Miklós, Waszlavik Gazember László, Weiler Péter, Wiszkidenszky András, Yossarian Agamemnon, Yu Zemin, vagyis egymástól szakmailag, nyelvtileg, földrajzilag független személyek.

Az album szerkesztési trükkje, hogy illusztrált történelemkönyvként is kezelhető. A benne felvonultatott alakok története száz éven ível át. A történelmi megállók drMáriás történelmi és családi eseményekre reflektáló szövegei értelmezik. Egyértelműen politikai művészet, amin elröhögcsélnek a nézők. De mi lesz, ha majd megértik a művészetét – teszi fel a kérdést az egyik kommentszöveg szerzője, és meg is adja a választ, drMáriást egy kevésbé jövedelmező cellafestésre idézik majd be.

Az alkotónak nem csupán az ecset szolgál az ironia kifejezési eszközéül, hanem a tolla is. Egyik modelljét ekképpen írja le:

„Handó Tündét egyesek az Országos Bírói Hivatal elnökeként ismerik, aki vasladyként minden egyes tervét kőkeményen megvalósítja. Mások viszont divatdiktátorként, akiknek a szemében ő a radikális retró-szocreál-bölcsész divatstílus megalapítója és királynője. Csodálatos ázottalga-frizurák, mongol iparibúvár-stílusú szemüvegek, a legújabb ecseri piaci trendeket is megszégyenítő, mindennél háziasabb otthonkakompozíciók és a vadságukban és erotikus kisugárzásokban a metálzenészek legvadabb csizmáit is túlszárnyaló cipőcskék jellemzik.”

Ennyit az esztétikáról.

Az elmúlt évszázad közös nevezője a közösséggel és az egyénnel szemben elkövetett bűn. Ezen túlmenően a hazudozás, hitegetés, ámitás, félrevezetés, megfélemlítés, ami nélkül talán nem is tudnánk élni Közép-Európában. Paradox ez a világ, hiszen éppen lefojtások nélkül teljesezhetne ki a lét. Az alkotó szerint emiatt kell átfesteni a világot. Ezt a célt szolgálják „vidáman szörnyű, szépen kellemetlen, felzaklatóan szórakoztató és nyugtalanítóan szép” rajzai, festményei.

És akkor még itt van a zenéje. Szó szerint „itt van”, hiszen az albumhoz tartozik a 35 éve tevékeny Tudósok *Buta szeretnék lenni!* című válogatáslemeze 17 főlvétellel. „A Tudósok zenéje szinte minden tevékenységet vidám köpönyegbe bújtat. Remek háttérzene salétrombányászathoz. Gyermekalkatához kiváló. Bizakodóvá tesz, aszsertívvá és proaktívvá. A tehenez tejjóhazma megugrik. A lakásokba beszűrődve mosolyt varázsol az emberi arcokra. A középszer behódol” – írta Kovács Ferenc az egyik hírportálon, és emlékeztetett, hogy drMáriás szerint a zenekarának műfaja nem jazzpunk, hanem popkabaré. Meg kell jegyezmem, én fülhallgatón is nagyon élveztem. Nem kellett hozzá salétromot bányásznom.

Végezetül: drMáriásnak önálló kiállításai voltak Magyarország mellett Londonban, New Yorkban, Pekingben, Szentpéterváron, Bécsben, Brüsszelben, Prágában, prózaköteteit Magyarországon és Kínában adták ki, míg a Tudósok lemezeit Magyarország mellett Angliában, Szlovéniában és Oroszországban jelentették meg.

A *Művészeti konzultáció* pedig önmagában is könyvészeti remekmű.

film

KALÓZOK AZ IRODALOM VIZEIN

Így vagy tökéletes – magyar romantikus film, 2021, 105 perc, rendezte Varsics Péter.

Jules Verne 21. századi magyar alteregója, azaz a töpörtyűszakértő Verne Gyula ismeretséget köt a külvárosi Paula Coelhóval – foglalhatnánk össze dióhéjban, némi malíciával a Varsics Péter rendezésében készült, *Így vagy tökéletes* című romantikus film történetét. A malícia a film forgatókönyvírójának, Csurgó Csabának sajátos humorát idézi, ugyanis e frappáns irodalmi utalások: a vernei és a coelhói is töle származnak – a főszereplőkre vonatkoztatja őket. A két főhős persze fanyalogva fogadja egymás szájából e párhuzamokat, hiszen

mindketten rendkívül komolyan gondolják a nagybetűs Írást, még ha irodalmi ténykedésük nem is több (módosított Esterházy-parafrazissal élve) az irodalmi vizeken való kalózkodásnál.

A történet női főszereplője, a Béres Márta által alakított Tordai Kata az *Így vagy tökéletes* című önségítő könyv ünnepezt szerzője, aki eredeti szakmáját, a nővérmunkát hátrahagyva a társadalom lelki gyógyításának szándékával spirituális kötetek írásának szentelné az életét; a férfi főhős, a Fekete Ernő által megformázott Somos András pedig egy reklámügynökség kreatívigazgatója, aki a munkahelyi taposómalomban való törtetés helyett „komoly” íróként szeretne érvényesülni.

E vágyáról nem tesz le, annak ellenére sem, hogy első regénye megbukott, és a kiadója kihátrálni látszik a további együttműködésből. Somos készülő második könyve sem tűnik bizalomgerjesztőbbnek az elsőnél, penetráns voltát igazolják a belőle készült, a történet során időnként felbukkanó filmbetétek, amelyek e mozi mélypontjaiként jócskán próbára teszik a néző türelmét. Érzékeltetik, hogy Somos András valóban jobban tenné, ha írás helyett továbbra is töpörtyűt kozmetikázná eladhatóvá egy-egy fogyasztóbarát reklámfilmhez. A kiégett reklámszakember ráadásul irodalmi sznob, lenéz mindent, ami nem szépirodalom, így megveti az új spirituális bestsellert, az *Így vagy*

tökéletes, és a könyv szerzőjét is. „Külvárosi Paula Coelhónak” titulálja a nőt, utalva rá, hogy szerinte Kata csak egy sokadrangú Coelho-epigon, aki képtelen eredetit alkotni. Ráadásul nemcsak a nő munkáját és világszemléletét becsüli le, hanem a könyveit kedvelő olvasók értékítéletét is – rettentően bántja, hogy nem az ő kötetéért rajonganak.

Kitűnő alapkonfliktust tett meg közös filmjük kiindulópontjává a Varsics–Csurgó alkotópáros, hiszen a sikeres lektűrszerző és a sikertelen szépíró találkozása számtalan tréfás szituáció forrása, különösen azt követően, hogy kibontakozik a bonyodalom. Egy közös fotó kapcsán ugyanis elterjed a hír a médiában, hogy Kata

és András járnak, a kreatív reklámszakembernek pedig támad egy ötlete, miszerint a kettejük viszonyára való rájátszással nőhetne az ő népszerűsége is, ami fellendítené előző könyve forgalmát és sikerre segíthetné készülő, új kötetét. A terv kivitelezése természetesen nem olyan egyszerű, mint ahogy első pillantásra tűnhet, hiszen a többi között egy „joghurtban utazó” bizniszmen (Thuróczy Szabolcs), egy nagyszájú kolléga (Lengyel Tamás), egy megcsömörlött műkritikus (Hegedűs D. Géza), egy csécsap reklámszépség (Trokán Nóra) és egy dörzsölt kiadóvezető (Ónodi Eszter) is belekeveredik az ügybe.

folytatás a 16. oldalon

film

Csík Mónika

Az illusztris névsor és a filmbéli alakítások alapján egyaránt leszögezhető, hogy a rendező kitűnő színészeket játszat a legkisebb szerepben is. Bár a mellékszereplők karakterei csupán néhány vonással megrajzoltak, mégis emlékezetesek, működnek anélkül, hogy karikatúrává válnának. Csoknyai Múrikus szerepében Hegedűs D. Géza egyenesen remekel, a rendelkezésére álló pár percben új étellel tölti meg a végkifejlet előtt kissé megdöccent cselekményt, más irányba viszi el a giccses lezárás felé sodródó filmet.

A főszerepeket alakító színészek kiválasztása szintén telitalálat, hiszen Somos András morózus karakterének megjelenítése Fekete Ernőnek testhezálló feladat, aki a komikus és a drámaibb szituációkban is hitelesen helytáll. Hús-vér figura, akinek segítségével betekintést nyerünk a kényszerpályán mozgó reklámszakemberek lehangoló világába. „Nem író vagy?” – kérdezik tőle.

„Író is” – vágja rá kényszeredetten, s ő maga is érzi, hogy pusztán az írás révén aligha szerez hírnevet, noha a fantáziája meglenne a történetészövéshöz, akárcsak szűk két évszázada a modern tudományos-fantasztikus irodalom nagy öregjének, Verne Gyulának, akit képzelete egészen a Holdig utaztatott. Somos írói tehetsége azonban jóval szerényebb, mint a neves francia elbeszélőé volt, így számára csak annak reménye marad, hogy a social media és marketing látszatvilágának köszönhetően az általa lenézett olvasóközönség mégiscsak felfigyel silány irományára. Korunk irodalomfogyasztása egyébként sem érték-, hanem reklámorientált – sugallja a film, hiszen leginkább azok a könyvek kelendők, amelyekre vagy amelyek szerzőjére ráírányul a közfigyelem. Csoknyai műbírálataiban erre ki is tér, de a kritikus hangja elveszik a reklámok hangzavarában.

A Béres Márta által remekül megformált Tordai Kata éppen

ennek a sztárcsináló reklámdömpingnek a haszonélvezője, hiszen bár ezoterikus könyve irodalmi értelemben aligha jobb Somos könyveinél – az életunt kritikus legalábbis rendkívül becsmérő jelzőkkel illeti –, mégis olvasott, népszerű. Ahogyan maga a szerző személye is közkedvelt, hiszen sokaknak szimpatikus a minden pillanatot tökéletesnek beállító exnővérke, aki végigmosolyogja, végigkáromkodja és végigfüvezi a filmet. Egy kritikus szerint Tordai Kata figurája a szomszéd lány és a nagyvilági diva keveréke, s nézőként csak egyet tudunk érteni e megállapítással. Béres Márta megnyerő alakítást nyújt, minden pillantásával, szemöldökrándításával, fintorával játszik, színészi eszköztára szinte kimeríthetetlen. Ugyanaz a profizmus jellemzi, amelyet a színpadon már megszokhattunk tőle, filmbéli karaktere sokrétű, visszafogott és mókás. Remekül illik a film sajátos humorához, hiszen a

romantikus komédia és a dramedy ötvözéséből építkező *Így vagy tökéletes* nagy erőssége (a színészi alakítások mellett) a merész humora. Rengeteg helyzetkomikum és vitriolos párbeszéd követi egymást, Csurgó Csaba forgatókönyvíró (aki a *Megdönteni Hajnal Tímeát* című filmet, valamint *A tanár* és az *Apatigris* című sorozatokat is jegyzi) egyre rutinosabban mozog ezen a humorrall megágyazott terepen. Láthatólag igyekszik eltávolodni a hollywoodi kliséktől, és olyan karaktereket, helyszíneket és szituációkat jelenít meg, amelyek felismerhetően magyarok, mégsem provinciális hangulatúak. Mindehhez szikár és lényegre törő cselekményszövéstársul, valamint ügyes feldolgozása a drámai alaphelyzeteknek. A drámai vonatkozások ugyanis inkább csak érintőlegesen merülnek fel az elvált szülők mindennapjai, a rákos betegséggel való szembenézés, az öngyilkosság, a szexuális zaklatás betétmotívumszerű megjele-

nésével. A műfaj szokásos dramaturgiai elemei társulnak hozzájuk, olyan kötelező fordulatok, mint a szerelem, az árulás, a cselszövés és a megbánás. Ennyi mindent nyilvánvalóan nem dolgozhat fel behatóbban egy bő másfél órás alkotás, így több felvetett és ki nem bontott téma sorjázik benne, körítéseként Kata és András bimbózó kapcsolatának. Tipikus első filmes vonás ez a tematikai sokféleség, amelynek következtében nem kapunk elegendő információt a főhősökről, nem ismerhetjük meg őket annyira, hogy együtt érezhessünk velük. Csupán első-rakozunk rajtuk, meg néha talán önmagunkon is, hiszen e figurák a sematikus műfaji kliséket valós emberi helyzetű alakítják, miközben mindannyiunk számára ismerős szituációkba keverednek. Mindezek tükrében megállapítható, hogy az *Így vagy tökéletes* üde színfolt a magyar vígjátékok sorában, apróbb hibái ellenére is nagyon szerethető alkotás.

film

EURÓPAI ALKOTÁSOK A FÓKUSZBAN

AZ EURÓPAI FILMEK PALICSI FESZTIVÁLJÁN AZ IDÉN IS TÖBB MAGYAR FILMET VETÍTETTEK

A szervezőknek nem volt könnyű dolguk, mert tavaly a járványhelyzet miatt a palicsi filmfesztivált nem a megszokott időben, júliusban tartották meg, hanem szeptemberben, így az ideinek az előkészületeire csupán kilenc szűk hónapjuk maradt. A fesztiválszervezők azonban elrettenthetetlenek, és ezt már számos esetben bizonyították. A palicsi filmfesztivált nagyon nehéz időkben, a kilencvenes évek elején hozták létre, azóta csupán egyszer maradt el, pénz híján. 1999-ben, a bombázások évében is volt filmfesztivál, és mint említettük, tavaly is megtartották. A 2003-as év mérföldkövet jelentett a történetében, ekkortól ugyanis kizárólag európai filmeket vetítenek, a neve pedig Európai Filmek Palicsi Fesztiválja lett. Az idén a 28. filmes seregszemlére került sor, ezúttal is a szabadkai Szabadegyetem szervezésében, Radoslav Zelenović fesztiválgazgató pedig hangsúlyozta, az online verzió szóba sem jöhet, a fesztivál csakis élő lehet.

A szervezők emellett kiemelten fontosnak tartják Palicsot mint fő helyszínt, valamint azt is, hogy Lifka Sándor emléket méltón őrizzék, ezért minden évben róla elnevezett életműdíjjal tüntetnek ki filmalkotókat. A fesztivál fő célja az európai filmek megszerettetése a közönséggel. 2003-ban még nem volt egyértelmű, hogy a nézők kíváncsiak lesznek-e az európai alkotásokra. Habár azóta jelesre vizsgáztak, általánosságban véve az európai filmek manapság is a nagyobb figyelemért küzdenek. Ivan Ikić rendezőnek az a tapasztalata, hogy nehéz az embereket becsalogatni a moziba, főleg olyan alkotásokra, amelyek eltérnek a hollywoodi filmkészítéstől, ezekkel a klisékkel ugyan is tele van a fejünk, és nehéz tőlük megszabadulni.

Radoslav Zelenović korábban hiányolta a brit filmek nagyobb számú jelenlétét, az idén viszont ezek adhatták meg a fesztivál keretét.

A nyitófilm a Kevin Macdonald rendezésében, Jodie Foster és Tahar Rahim főszereplésével készült *A mauritá-*

niai című alkotás volt, amely Mohamedou Ould Slahi *Guantánamói napló* című börtönfeljegyzéseit vette alapul. A 2001. szeptember 11-i öngyilkos merényletsorozat kapcsán Mohamedou Ould Slahi is gyanúba keveredett, ezért bebörtönözték, és habár sosem vádolták meg, tizennégy évet töltött fogságban. A palicsi filmfesztiválon Tahar Rahim a legjobb színésznek járó díjat kapta az alakításáért. A zárófilm a Roger Michell rendezte *The Duke (A herceg)* című alkotás volt, Helen Mirrennel és Jim Broadbenttel a főszerepben. A film 1961-ben játszódik, és egy nagy lopásról szól, pontosabban arról, hogyan került egy nyugdíjas buszsofőrhez egy tetemes összeget érő Goya-festmény, mit kezdett vele, és mi lett mindennek a következménye. Mindkét film igaz történetet dolgoz fel, és ezt már csak azért is érdemes kiemelni, mert ahogyan a mondás tartja, gyakran az élet írja a legjobb forgatókönyvet.

A megtörtént esetekről készült filmek nem maradnak figyelem nélkül a palicsi filmfesztiválon sem. A kritikusok nemzetközi zsűrije, bátorságáért és kegyetlen őszinteségéért, az első filmes Vitalij Aki-movnak ítélte oda a különdíjat az *A Boy (Egy fiú)* című orosz dokumentumfilmért. A fiatal rendező a saját életéből merített, elmondása szerint a film készítése lehetőséget adott arra, hogy felvegye a kapcsolatot az apjával, aki korábban nem volt jelen az életében. Szerette volna megbeszélni vele a történeteket, de úgy gondolta, hogy ezt jó lenne kamerával is rögzíteni, így elkezdett a film. Nála találkozott a szóban forgó fiúval is, a féltestvérével, aki a film főhőse lett. A kritikusok nemzetközi zsűrije a legjobb filmnek járó díjat Ivana Marinić Kragić *Nun of Your Business* című horvát filmjének ítélte oda, amely szintén valós történetet mutat be. Két apácáról szól, akik gyengéd érzelmeket táplálnak egymás iránt, ezért visszatérnek a világi életbe. A film címe egy erre vonatkozó szójáték is. Mindkét alkotás a *Párhuzamok és ütközések* programrészben volt látható, a palicsi filmfesztiválnak ugyanis két versenyprogramja van, egyik a fő program,

amely fókuszban levő alkotásokat sorakoztat fel, míg előbbi tágabb értelemben véve kelet-európai társadalmi kérdéseket jár körbe. Az idén a legjobb rendező díját Ferit Karahan kapta meg, a *Brother's Keeper (A testvérvédelmező)* című török filmért, amely egy internátus borzalmait mutatja be a rendező saját gyermekkori tapasztalatai alapján.

Az új magyar filmeket bemutató programrészben is láthattunk igaz történet alapján készült filmet. Herendi Gábor *Toxikoma* című alkotása Szabó Győző könyvét vette alapul, amelyben a színész a tíz évig tartó drogfüggőségéről ír, a leszokás gyötrelmeiről, valamint arról, hogy mindebből hogyan vezette ki őt Csernus Imre pszichiáter.

Olyan alkotást is megtekinthettünk, amely fikciós történetet mesél el, viszont valósnak vélt esetekre világít rá. K. Kovács Ákos *Branka* című rövidfilmje a kilencvenes évek legelején játszódik térségünkben. A témája a csecsemőcsempészet, amelynek gyanúja különböző eseteken keresztül időről időre előbukkan, és a rendező elmondása szerint a hetvenes évekig is visszavezethető. Az idej Underground Spirit díjas Ada Solomon hívta fel a figyelmet arra, hogy fellendülőben van az ilyen, ún. hibrid filmek készítése, amelyek egyszerre dokumentaristák és fikciósak. A román producer emellett azt is hangsúlyozta, hogy egyre több a fiatal női filmalkotó, illetve a nőket fókuszba helyező alkotások. A fő versenyprogram filmjeinek túlnyomó többsége is a nőkre irányult, ilyen volt például az idej győztes, a Joachim Trier rendezésében készült *A világ legrösszabb embere* című norvég film.

A palicsi filmfesztiválon mindig nagy figyelem kísérte a magyar filmeket és alkotókat. Az idén a versenyprogramokban láthattuk a *Természetes fény* és a *Hasadék* című filmeket, emellett a *Felkészülés meghatározatlan ideig tartó együttlétre*, a *Hét kis véletlen*, a *Toxikoma*, a *Hab*, a *Post Mortem* (amely az első nagyobb költségvetéssel készült magyar horrorfilm) és az *Így vagy tökéletes* című alkotásokat

Lukács Melinda

is vetítették. Utóbbi azért is keltette fel a szabadkaiak figyelmét, mert a női főszereplője Béres Márta, aki hosszú ideig a Kosztolányi Dezső Színház tagja volt. Az új magyar filmeket bemutató programrész az egyik leglátogatottabb.

Megjelennek lassan a pandémiát érintő filmek is. Egy lengyel dokumentumfilm a közelmúltra, a tavalyi évre tekint vissza. Ugyanakkor a filmalkotók érezhetően besokalltak a járványhelyzettől. Zrinko Ogresta horvát rendező *A kék virág* című filmje a családi kötelékekre fókuszál, három generációhoz tartozó nők szempontjából. Ő azt mondta, hogy ez a film számára menekülést is jelentett a Covid- és a migrációs témáktól. Mivel mindenhol csak erről hallani, úgy érzi, hogy inkább alapvető emberi dolgokkal kell foglalkoznia, mint amilyen a család és a szerelem. Hasonlóan vélekedett az idej egyik Lifka-díjas, Christian Petzold német rendező is, aki disztópikus filmet szeretett volna készíteni, miután azonban átesett a koronavírus-fertőzésen, és hetekig erőtlennek érezte magát, már nem érdekli a disztópia, inkább az olyan filmek, amelyekben élet, pezség és emberi érintkezés van.

A palicsi filmfesztivál nem kelhet versenyre a nagy fesztiválokkal. Ám mint több alkotó hangsúlyozta, azért szeretik a kis fesztiválokat, mert van lehetőség beszélgetésre, azáltal pedig kapcsolatok kialakítására. A nagy fesztiválok ezt nem igazán nyújthatják.